

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Jiří Moutvic

Spravedlnost, nespravedlnost a sociální otázky v trilogii *Boj o život* od Pía Baroji

Justice, injustice and social issues in *The Struggle for Life* trilogy by Pío Baroja

2023

Vedoucí práce: doc. Juan Sánchez, Ph.D

Poděkování

Chtěl bych poděkovat vedoucímu této bakalářské práce panu doc. Juanu Sánchezovi, Ph.D. za jeho ochotu, odborné a cenné rady a trpělivost.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Abstrakt:

Diplomová práce se zabývá tématy spravedlnosti, nespravedlnosti a sociálních otázek v románové trilogii *Boj o život (La lucha por la vida)* od španělského autora Pía Baroji, jedné z hlavních osobností literárního hnutí Generace 98. Předmětem práce bude především prezentace autora a podrobnější rozbor jeho vztahu literárního i osobního k Madridu a celé španělské společnosti. Pro studii Barojova pojetí těchto otázek jsme si vybrali trilogii *Boj o život*, která zprostředkovává konkrétní příklady sociálních otázek včetně toho, zdali v nich je spravedlnost či nikoliv.

Klíčová slova: Baroja, společnost, chudoba, spravedlnost, nespravedlnost, sociální otázka, kritika

Abstract:

The thesis deals with the themes of justice, injustice and social issues in the novel trilogy *The Struggle for Life (La lucha por la vida)* by the Spanish author Pía Baroja, one of the main personalities of the literary movement Generation 98. The subject of the thesis will be a presentation of the author and a more detailed analysis of his literary and personal relationship with Madrid and the entire Spanish society. For the study of Baroj's conception of these questions, we chose the Struggle for Life trilogy, which conveys concrete examples of social issues, including whether there is justice in them or not.

Key words: Baroja, society, poverty, justice, injustice, social issue, criticism

Obsah

1	Úvod.....	6
2	Pío Baroja a jeho život.....	7
3	Pío Baroja a dobový Madrid i v literárních dílech.....	9
	3.1 Madrid a životní situace v díle <i>Boj o život</i>	10
	3.2 Madridské rozdělení společnosti v období vzniku románu.....	12
4	Pío Baroja a jeho vztah ke Španělsku ve své době.....	16
5	Manuelova životní a společenská cesta a jeho zaměstnání.....	19
6	Anarchismus a socialismus v díle a dobovém Madridu.....	21
7	Barojova sociální kritika i realismus.....	25
8	Baroja a otázka utrpení.....	28
9	Chudoba a vývoj sociálních otázek ve Španělsku na přelomu století.....	32
10	Téma spravedlnosti, nespravedlnosti a sociálních otázek v <i>Boji o život</i>	37
	10.1 Obraz bídy.....	38
	10.2 Kritika společnosti, vzájemné vztahy, morálka.....	42
	10.3 Potřeba práce.....	47
	10.4 Vzájemná podpora.....	51
11	Závěr.....	53
12	Resumé.....	54
13	Resumen.....	55
14	Seznam použité literatury.....	56

1 Úvod

Španělský autor s baskickými kořeny Pío Baroja y Nessi byl jednou z nejznámějších a nejvíce aktivních postav literárního hnutí Generace 98. Baroja jako osobnost i jako spisovatel vynikal svými kritickými názory, které vznášel proti všem autoritám, zejména státu. Baroja bychom mohli zařadit kvůli jeho postojům mezi anarchisty. Nicméně v Barojovi vidíme pouze anarchistu verbálního charakteru. Představitel Generace 98 se nijak netajil svým silným, odmítavým postojem vůči jakémukoliv druhu násilí a krveprolití. Navíc měl autor hluboce vyvinutý smysl pro morálku, která byla jeho dalším reprezentativním prvkem mezi jeho generačními spisovatelskými kolegy. Barojova literární tvorba se proslavila kritikou různých problémů, jež sužovaly dobovou španělskou společnost. Mezi tyto problémy patřily otázka chudoby, sociální a životní spravedlnost nebo špatné mezilidské vztahy.

Diplomová práce má za svůj cíl zkoumat sociální otázky a spravedlnost v trojdílném románu *Boj o život (La lucha por la Vida)*. Práce se zaměřuje na autora samotného, na jeho postoje, ale i na jeho vztah ke Španělsku a také k španělskému hlavnímu městu. Zajímat nás bude především otázka chudoby, lidské morálky a vzájemný vztah jednotlivých společenských tříd v dobovém Madridu. Předmětem našeho zájmu bude i vývoj těchto otázek ve Španělsku v průběhu několika desetiletí.

Pro lepší uchopení Barojových myšlenek vůči sociálním otázkám využijeme jednu z autorových významných trilogií *Boj o život*. V tomto díle se budeme soustřeďovat na konkrétní příklady věnované otázkám sociální spravedlnosti, důstojnosti lidského života jako takového a rovněž potřebám vzájemné lidskosti a soucitu mezi těmi, kteří se vzájemně doprovází a pomáhají si k přežití. Jednou z otázek, na něž se pokusíme také zodpovědět, bude, zdali jsou životní problémy v Barojově trilogii důsledkem spravedlnosti v životě nebo nikoliv.

2 Pío Baroja a jeho život

Španělský spisovatel a představitel Generace 98 Pío Baroja y Nessi se narodil 28. prosince roku 1872 ve městě San Sebastián. Stejně jako například další spisovatel z literární Generace 98 Miguel de Unamuno má i Baroja baskický původ. Nicméně v Baskicku neprožil mnoho let svého života a kvůli rodinným potřebám se v sedmi letech přesídlil do španělského hlavního města.¹ Svůj první pobyt v Madridu strávil tento autor u své tety v ulici Misericordia poblíž náměstí Plaza de las Descalzas. Baroja se dále stěhuje do ulice Atocha, kterou často také zmiňuje ve své literární tvorbě, a také nějakou dobu žije ve čtvrti Argüelles. Následně bydlel v jistém hotelu s výhledem do ulice Álvarez de Mendizábal. Tato budova byla poničena během bombardování za občanské války, a proto byl Baroja nucen se do skončení konfliktu přesunout do ulice Ruiz Alarcón v blízkosti palácového komplexu Buen Retiro. Na tomto místě Pío Baroja y Nessi dožívá své poslední dny a umírá v druhé polovině roku 1956.²

Během svého života měl tento španělský autor i jiná místa bydliště mimo Madrid. Známy byl jeho dům zvaný Itzea,³ který mu sloužil jako letní rekreační místo ve Vera de Bidasoa. Za přispění jeho známého synovce Julia Cara Baroji se z této budovy stává muzeum s knihovnou. Spisovatel pak strávil pět let života v hlavním městě autonomního společenství Navarra v Pamploně nebo ve Valencii. Další rok mimo Madrid prožil v lázních Cestona, kde se věnoval lékařství, svému civilnímu povolání.

Baroja pocházel z liberální rodiny, což spisovatele jistě do značné míry také ovlivnilo v jeho budoucím názorovém směřování. Josef Forbelský připomíná, že Pío Baroja už ve svých mladých letech měl tendenci odchylovat se od hlavních společenských názorů. Jako student se separoval jak od svých učitelů, tak od svých spolužáků. Vystudoval lékařství a po několikaleté praxi od lékařského působení odchází. Tato zkušenost má na autora dopad a to zejména v názorových proudech, kde se konkrétně ztotožňuje s teorií Charlese Darwina o přežití silnějších i v lidských vztazích.⁴ V následujícím období Baroja podniká například v pekařství, které ho ovlivňuje a obohacuje i z hlediska literárního. Můžeme si toho všimnout například

---

1 Bosque Maurel, Joaquín. Pío Baroja y «su» Madrid: La lucha por la vida, *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, Vol. Extraordinario (2002), 155-187, viz. 155

2 Bosque Maurel, Joaquín. Pío Baroja y «su» Madrid: La lucha por la vida, *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, Vol. Extraordinario (2002), 155-187, viz. tamtéž

3 Bosque Maurel, Joaquín. Pío Baroja y «su» Madrid: La lucha por la vida, *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, Vol. Extraordinario (2002), 155-187, viz. tamtéž

4 FORBELSKÝ, Josef, SÁNCHEZ FERNÁNDEZ, Juan. *Španělská moderní literatura*, Praha, Karolinum, 2017, viz. 89

právě u protagonisty *Boje o život (La Lucha por la vida)* Manuela, jenž vykonává v počátcích své životní cesty právě toto nepříliš prestižní zaměstnání.

Spisovatel se také věnoval psaní do novin a periodik, kde uplatňoval své specifické a radikální názory, například v *Revista germinal*. Zde také vydává své první povídky, například *Ponuré životy (Vidas sombrías)*, věnované rodnému Baskicku. Následující období až do roku 1912 je pro Barojovu spisovatelskou dráhu to nejlepší. Částečný úpadek v jeho umělecké tvorbě přichází za vlády generála Prima de Rivery, kdy se významný literární autor zdržuje v ústraní. Zpět do popředí se Pío Baroja dostává v roce 1935, kdy se stává členem Španělské královské akademie. Stejně jako jiní jeho kolegové z literárního hnutí Generace 98 i Pío Baroja byl znám svými bohatými cestovatelskými zkušenostmi. Období Španělské občanské války částečně strávil v exilu například ve Francii.⁵

Baroja měl podobně jako ke všem ideologiím kritický vztah i ke všem režimům. Španělská dobová literatura byla soustředěná na etiku a Baroja byl pro ni vzorem podobně jako například Machado.

Z hlediska literární tvorby Pía Baroji se jedná o autora, jenž má silné cítění pro realismus a vyniká svým jednoduchým stylem bez nadměrných poetických příkras. V tomto stylu napsal celkem deset trilogií.⁶

---

5 FORBELSKÝ, Josef, SÁNCHEZ FERNÁNDEZ, Juan. *Španělská moderní literatura*, Praha, Karolinum, 2017, viz. 90

6 FORBELSKÝ, Josef, SÁNCHEZ FERNÁNDEZ, Juan. *Španělská moderní literatura*, Praha, Karolinum, 2017, viz. tamtéž

3 Pío Baroja a dobový Madrid i v literárních dílech

Život Pía Baroji byl zcela úzce spojen se španělským hlavním městem. Madrid se také často promítá v jeho literárních dílech. Jak jsme dříve zmínili, Baroja se během svého života několikrát stěhoval na různá místa hlavního španělského města. Své osobní životní vzpomínky měl spisovatel zakořeněné v ulici Misericorida, která se stala symbolem jeho dětství a mládí. Po té se Baroja stěhoval do hotelu v ulici pojmenované po významném politikovi Juanovi Mendizábalovi. Baroja se často zdržoval i v okolí Moncloa a ulici Domenico Scarlatti, kde dnes sídlí Ústavní soud Španělska.⁷

Mimo to, jak zmiňuje J. B. Maurel, spisovatelův synovec Julio Caro Baroja vzpomíná ve svých vlastních spisech na nejrůznější vycházky, které podnikal se svým strýcem. Mezi nejznámější jimi opakovaně navštěvovaná místa patřila: Mendizábal, Plaza de España, Calle de Legantes, Puerta del Sol, ulice Alcalá, královské botanické zahrady či náměstí Cibeles.⁸

Pro Pía Baroja byla tato místa velice inspirativními a během svých prohlídek si zde při každé příležitosti prohlížel přítomné lidi. Autor hledal jejich charakteristické znaky, díval se na jejich způsob života, bez ohledu na to, zda-li se jedná o lidi nízké sociální vrstvy či nikoliv. Všechny tyto poznatky Pío Baroja shromáždil a reflektoval v mnoha ze svých děl, včetně i námi zkoumané trilogie *Boj o život*. Spisovatel představuje dobový Madrid z hlediska toho, co je pro mnoho lidí neznámé a opírá se o reálné zkušenosti každodenního života.⁹ Maurel navíc podotýká, že v Barojových románech nacházíme autobiografické prvky. Jako příklady uvádí romány *La vida fantástica*, dále například *Aventuras, inventos y mixtificaciones de Silvestre Prados*, nebo *Camino de Perfección*. V textech všech zmíněných románů se různě vyobrazuje Madrid a známá místa v něm jako například Casa de Campo a jeho okolí.¹⁰

Jednou z nejsilnějších sond do hlubin španělského hlavního města je ústřední dílo této diplomové práce, trilogie *Boj o život*. Dílo vydané roku 1904 je věrnou prezentací života lidí

---

7 Bosque Maurel, Joaquín. Pío Baroja y «su» Madrid: La lucha por la vida, *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, Vol. Extraordinario (2002), 155-187, viz. 160

8 Bosque Maurel, Joaquín. Pío Baroja y «su» Madrid: La lucha por la vida, *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, Vol. Extraordinario (2002), 155-187, viz. 156

9 Azurmendi Mikel. Pío Baroja, literatura, etnografía y construcción de sí mismo como paisaje moral, *Revista de Antropología Social*, n. 7. Servicio de Publicaciones. UCM, 1998, pp. 149-175, viz. 162

10 Bosque Maurel, Joaquín. Pío Baroja y «su» Madrid: La lucha por la vida, *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, Vol. Extraordinario (2002), 155-187, viz. 156

na okraji společnosti, spodiny a všech lidí bez domova, přežívajících zejména v okolí Puerta del Sol.¹¹

Jak říká J. B. Maurel, další, ačkoli odlišná místa, vidíme v části *La Dama errante* v další trilogii *La raza*. Dílo z roku 1908 je založeno na historické události atentátu Matea Morralla na svatbě krále Alfonse XIII. Další realistický obraz Madridu pozorujeme v nejspíš nejznámějším Barojově díle *Strom poznání (Árbol de la ciencia)*, které pochází z roku 1911. Zde se setkáváme například s ulicí Ancha de San Bernardo a opět s ulicí Atocha, mezi Instituto de San Isidro a nemocnicí San Carlos. Nelze také opomenout celou čtvrť Argüelles, nebo významný park El Retiro, s nímž se setkáme v díle *La juventud perdida* především v části *Las noches de buen Retiro* napsané v první polovině třicátých let.¹²

Pokud se zaměříme na konkrétní postavy Barojových románů a toho, kde se zdržují, zjišťujeme, že nesetrvávají na jednom konkrétním místě, nýbrž jsou v pohybu jako sám autor v průběhu svého života. Přes tuto skutečnost Maurel výstižně zmiňuje Carlose Prieta Garcíu, jenž tvrdí, že existují určitá ohniska v Madridu, kde se postavy obzvláště kumulují.¹³ Největším takovýmto jádrem je světoznámé náměstí Puerta del Sol v centru města, které je dodnes považováno za centrum společenského života Madridu. Kolem tohoto místa se rozléhá centrální oblast s ulicí Arenal, Plaza Oriente, Calle Bailén, poblíž se nachází i Monasterio De las Descalzas Reales. Jedná se o pomezí severní a jižní částí hlavního španělského města. Severní bohatá část je symbolem aristokracie a společenského rozvoje. Chudší jižní část města představuje přesný opak.

3.1 Madrid a životní situace v díle *Boj o život*

Barojův *Boj o život* je pro mnoho odborníků, včetně Forbelského nebo Victorie Pinedy, tím nejvěrohodnějším vyobrazením dobového Madridu. Nejvíce tak autor činí skrze hlavní postavu svého románu Manuela, jeho matku Petru, která pracovala v penzionu, nebo bratra Juana. Maurel zmiňuje, že v románu jsou přítomny autobiografické prvky, ačkoliv nemůže říct, že Manuel je s Barojou totožný. Dokonce i Maurel tvrdí, že sám autor má společné znaky

---

11 Pineda Victoria. La edición de textos con redacciones múltiples: La lucha por la vida, de Pío Baroja. In: *Bulletin Hispanique*, tome 107, n°2, 2005. pp. 485-518, viz. 489

12 Bosque Maurel, Joaquín. Pío Baroja y «su» Madrid: La lucha por la vida, *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, Vol. Extraordinario (2002), 155-187, viz.157

13 Bosque Maurel, Joaquín. Pío Baroja y «su» Madrid: La lucha por la vida, *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, Vol. Extraordinario (2002), 155-187, viz.158

i s jinými postavami díla.¹⁴ Jak tvrdí Bosque Maurel, který se v této záležitosti shoduje s Josefem Forbelským, Baroja skutečně nestránil žádné sociální sféře a zároveň vložil své myšlenky do protagonisty děje.¹⁵

Barojova díla, především první trilogie, jsou kritikou dobové společnosti ve Španělsku a také obecné krize v devatenáctém století.

Baroja často naráží na sociální postavení zejména u hlavní postavy Manuela, který si prochází různými povoláními s různou společenskou prestiží, v čemž se odráží zejména dobový kontext. Maurel připomíná, že Manuel pocházel z rodiny železničáře a služebné. Sám vykonával různé nízko hodnocené práce jako sluha nebo pekař. Je také pravdou, že se pohyboval po jihu Madridu, pro který je typická koncentrace městské delikvence. Méně konfliktní oblasti jsou pak například Argüelles a Moncloa.

V díle je podle Bosqueho Maurela dvojí vidění Madridu. Tím prvním je jeho prostředí samotné, tedy centrum města a předměstí se všemi jeho zmíněnými chudšími i bohatšími částmi. A druhý pohled nám vykresluje lidé, kteří tyto části obývají. Díky dokonalé znalosti Madridu, kterou autor oplýval, můžeme autenticky vidět rozdíly mezi těmito městskými částmi i jeho obyvateli. Tento rozdíl byl především dost znatelný na přelomu devatenáctého a dvacátého století.¹⁶ Důležité je také vnímat rozdíl mezi bohatým severem Madridu a chudým jihem.¹⁷ Dovoluje nám to nahlížet a zkoumat sociální tematiku, otázky bohatství a chudoby včetně i následků, které z toho vyplývají. Dílo nám vykresluje udržované zvyky v mezilidských vztazích uvnitř jednotlivých společenských vrstev, stejně jako mezilidské vztahy mezi příslušníky těchto různých vrstev. Maurel připomíná, jak Baroja vyobrazuje silně kriticky chudé čtvrti s veškerým hmotným i nehmotným nepořádkem. K této tematice pronikneme hlouběji o něco později.

Caro Baroja říká, že kritici zveličili odměřený postoj Pía Baroji. Tvrdilo se, že Baroja je prý necitlivý a ne příliš empatický člověk. Nicméně Maurel oponuje tomuto tvrzení tím, že Baroja vykresluje své postavy s určitým humorem a ironií, z něhož prý můžeme vyčíst určitý druh náklonnosti, jaký k nim mohl spisovatel chovat. V neposlední řadě vidíme dostatek jakési

---

14 Bosque Maurel, Joaquín. Pío Baroja y «su» Madrid: La lucha por la vida, *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, Vol. Extraordinario (2002), 155-187, viz. 162

15 FORBELSKÝ, Josef, SÁNCHEZ FERNÁNDEZ, Juan. *Španělská moderní literatura*, Praha, Karolinum, 2017, viz. 91

16 Bosque Maurel, Joaquín. Pío Baroja y «su» Madrid: La lucha por la vida, *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, Vol. Extraordinario (2002), 155-187, viz. 161

17 ŠTĚPANOVÁ, TEREZA. *Galdósův román Žebráci jako kartografie Madridu*, Praha, 2022, viz. 20

vnitřní citlivosti v jeho realistickém vidění přirozených skutečností.¹⁸ Například Azurmendi o Barojově lidství nepochybuje zcela vůbec.¹⁹

Madrid je v díle často vylíčen negativně i skrze hlavní postavu Manuela. Pravdou ale je, že existují i výjimky, v nichž je město chváleno a dočítáme se při tom o atraktivních popisech, dávajících městu poetickou hodnotu. Z jiného hlediska Bosque Maurel kritizuje, že madridské ulice jsou občas vyobrazeny dost vágně, jako by neměly příliš osobitosti. Jako příklad uvádí oblasti mezi ulicemi v severní a jižní části hlavního města, ačkoliv se od sebe tyto lokality především sociálně zřetelně liší. Bylo to především tím, že se Pío Baroja nejspíš snažil různé skupiny z různých sociálních tříd obývajících tyto oblasti poněkud parodovat.²⁰

Baroja nám zprostředkovává řadu popisů dobového Madridu, zejména toho, co symbolizovalo chudobu, a toho, co chudý člověk mohl mít. Jedná se například o ubytování v hotelu Santa Casilda, různé hostince nebo chudinský barák, takzvaná "slepičárna". Nejdřívější je však popis zchátralého domu strýce Rila v často zmiňované ulici Embajadores.

Victoria Pineda podotýká, že Baroja zastává tvrdý realismus pro popis běžného obrazu Madridu ať se jedná o jeho lokality zevnitř i zvenčí. Maurel říká, že právě takový měl Barojův dobový Madrid být. Autor z Generace 98 svými popisy hluboce proniká jak do centra města s náměstím Puerta del Sol a jeho okolím, tak i do severní bohatší i do jižní chudší části města. Vždy se ale jedná o místa symbolizující určitou melancholii a humornost v podání Pía Baroji.²¹

3.2 Madridské rozdělení společnosti v období vzniku románu

Španělské hlavní město oplývalo v období počáteční dekády dvacátého století značnou společenskou a politickou vitalitou, stejně tak bylo i administrativně důležité. Bezpochyby se jednalo o centrum španělsky mluvícího světa. Přes jistě nezpochybnitelnou důležitost Madridu nelze vidět negativní dopad z událostí, které Španělsko potkaly po osudovém roce 1898. Madrid se nepříliš úspěšně pokouší nabýt bývalého hospodářského růstu, prosperity a

---

18 Bosque Maurel, Joaquín. Pío Baroja y «su» Madrid: La lucha por la vida, *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, Vol. Extraordinario (2002), 155-187, viz. 162

19 Azurmendi Mikel. Pío Baroja, literatura, etnográfica y construcción de sí mismo como paisaje moral, *Revista de Antropología Social*, n. 7. Servicio de Publicaciones. UCM, 1998, pp. 149-175, viz. 170

20 Bosque Maurel, Joaquín. Pío Baroja y «su» Madrid: La lucha por la vida, *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, Vol. Extraordinario (2002), 155-187, viz. 164

21 Bosque Maurel, Joaquín. Pío Baroja y «su» Madrid: La lucha por la vida, *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, Vol. Extraordinario (2002), 155-187, viz. 166

vlivu, jaký měla před ztrátou kolonií. Španělská společnost a hospodářství zůstaly poněkud uvězněny v lhostejnosti a zapomnění od svého okolí.²² Vše má nechvalně negativní dopad na celou společnost ve španělské metropoli. Pío Baroja svým geniálními pozorovacími a literárními dovednostmi promítne dobovou situaci se všemi důsledky jak v trilogii *Boj o život*, tak i v dalších dílech, jako například *La sensualidad pervertida*.²³ Baroja přináší dokonalou a trefnou kritiku celé dobové události s touto španělskou krizí a zcela reálně vyobrazí život na pozadí těchto událostí.

Bosque Maurel říká, že jedna z postav, jež se v románovém příběhu objeví, je inspirována skutečnou výpovědí vojáka, který bojoval proti Spojeným Státům, a se kterým Pío Baroja vedl osobní rozhovor.²⁴ Voják hovoří o svém zklamání ze Španělska jako takového a zároveň, že on jako člověk je přinejmenším všem lhostejný. Přitom je někým, kdo bojoval za tuto zemi a za její budoucnost.

V období okolo roku 1898 bylo stejně jako dnes hlavním místem madridského života náměstí Puerta de Sol. Baroja se soustřeďuje na intenzivní život i všech míst v okolí madridského středobodu. Mezi nimi například Calle de la Montera a Calle de Alcalá.

Bosque Maurel také nabádá, že toto centrum se vždy mění v závislosti na denní době. Během dne se zde pohybuje určitá skupina lidí, zatímco v nočních hodinách dochází k uskupování nejrůznějších pobudů a podvodníků z nejnižších vrstev společnosti, jak zmíníme později v rozboru románu. Také však zajímavě podotýká, že se prý za sto let historie příliš věcí nezměnilo.²⁵

Jinou pro Madrid důležitou událostí, která Baroju i nejspíš vnitřně zasáhla a promítla se do jeho románové tvorby, byla korunovace španělského krále Alfonse XIII. Stalo se tak konkrétně dne 17. května 1902. V tu dobu mladý Alfonso dosáhl plnoletosti. Nový král Alfonso XIII. projíždí Puerta del Sol a Calle Mayor na zpáteční cestě ze San Jeronýma.²⁶

Na sever a na jih od Puerta del Sol se nacházejí světy, jenž jsou mezi sebou navzájem odlišné až protichůdné. Blízko nich se nachází penzion doni Casiany, kde Manuel z námi zkoumaného románu na začátku pracoval. Kousek od těchto míst směrem k ulici Embajadores

---

22 Bosque Maurel, Joaquín. Pío Baroja y «su» Madrid: La lucha por la vida, *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, Vol. Extraordinario (2002), 155-187, viz. 171

23 Bosque Maurel, Joaquín. Pío Baroja y «su» Madrid: La lucha por la vida, *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, Vol. Extraordinario (2002), 155-187, viz. 170

24 Bosque Maurel, Joaquín. Pío Baroja y «su» Madrid: La lucha por la vida, *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, Vol. Extraordinario (2002), 155-187, viz. 171

25 Bosque Maurel, Joaquín. Pío Baroja y «su» Madrid: La lucha por la vida, *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, Vol. Extraordinario (2002), 155-187, viz. 172

26 Daniel Docampo Jorge, El tiempo histórico de La lucha por la vida (1904) de Pío Baroja: de una cronología lineal a una paradoja temporal, *Revista de Literatura*, 2021, julio-diciembre, vol. LXXXIII, núm. 166, pp. 469-501, viz. 471

je patrný život lidí z nízké společnosti, jejíž součástí byl zprvu i náš hlavní hrdina Manuel. Dokonce se pro některé lidi jako byla Fanny, sestřenice Manuelova přítele Roberta Hastinga, stane Manuel průvodcem po chudinských lokalitách jako například Corralón, tehdejší bydliště Manuela poblíž čtvrti Injurias.²⁷

Následně autor naráží na to nejubožejší místo, které hlavní město nabízí. V takzvaném Casa de la Doctrina na hlavní silnici San Isidro, se nachází centrum pomoci pro potřebné, spravované lidmi spadajícími do vyšší společnosti. Jedná se o to, co Baroja nazývá „conciliábulo de Corte de los Milagros.“²⁸ Maurel říká, že v tomto podsvětí ukazuje různé pochybné individuality, které romanopisec dobře zná z osobních zážitků ze svých procházek se synovcem, ale i obyčejné opravdu chudé lidi pořádající tu například svatbu.²⁹

Bosque Maurel podotýká, že všechny postavy reprezentující v díle *Boj o život* chudinu, mají svůj specifický vzhled. Tito lidé mají reprezentovat obraz skutečné zuboženosti a jejich vzhled má být opravdu nanejvýš odpudivý, aby co nejdříve zachytil podobu člověka, jenž je na okraji společnosti a skutečně nemá vůbec dobrý život. Navíc musí souznít s prostředím, které obývá. Na tyto madridské občany se zaměříme v pozdější podkapitole. Věrným příkladem takového člověka je například jeden z představitelů chudiny a zároveň umělce Tabuenca. Pío Baroja zde prezentuje společnost, sociální poměry a svět, ve kterém se lidé s normálním vzhledem a povahou téměř neobjevují. Přesto můžeme říct, že je zde řada lidí, jaké bychom mohli hodnotit jako opravdu pozitivní. Na takových lidech si můžeme všimnout vlastností, jako je lidskost nebo láska k rodině. Mezi takové postavy můžeme zařadit Petru, Manuelovu matku, nebo služebnou Doñi Casiany. Co se jejich aspektů týče, za zmínku stojí hlavně to, že se jedná o ženu s pevnou vůlí, skromným vzhledem, ale poněkud tvrdohlavou.³⁰ V penzionu se nacházel i další člověk, kterého Maurel zmiňuje jako důležitého. Tentokrát je to však představitel poněkud jiné společenské vrstvy, tedy té bohatší. Jedná se o postavu Dona Telma, který patřil mezi hosty v penzionu Doni Casiany. Tento muž je prezentován jako tichý, lhostejný, jenž toho příliš mnoho nenamluví. Dále je tu Manuelův blízký přítel, jedna z důležitých osobností v příběhu, Roberto Hasting. Jedná se o mladého muže, jenž jednoznačně typově prezentoval vyšší společenskou vrstvu. Měl světlé vlasy a oči

---

27 Bosque Maurel, Joaquín. Pío Baroja y «su» Madrid: La lucha por la vida, *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, Vol. Extraordinario (2002), 155-187, viz. 173

28 Bosque Maurel, Joaquín. Pío Baroja y «su» Madrid: La lucha por la vida, *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, Vol. Extraordinario (2002), 155-187, viz. 173

29 Bosque Maurel, Joaquín. Pío Baroja y «su» Madrid: La lucha por la vida, *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, Vol. Extraordinario (2002), 155-187, viz. 174

30 Bosque Maurel, Joaquín. Pío Baroja y «su» Madrid: La lucha por la vida, *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, Vol. Extraordinario (2002), 155-187, viz. 175

a zároveň měl vazby na u Baroji oblíbenou Anglii, což se dá vyčíst i z jeho neobvyklého jména.³¹

„-Contrastaba su elegancia con el aspecto miserable del cuarto.“³²

Například Manuelova žena Salvadora s ostrou bradou měla předpoklady něčeho dosáhnout, podobně i zmíněný přítel Robert Hasting. Velmi atraktivní je postava Esther Volowitch, polské dívky. Tato dívka se zabývá poměrně společensky prestižním zaměstnáním jako je výuka jazyků. Esther je přítelkyně Bernarda Santína, jednoho z domnělých umělců, kteří navštěvovali dílnu Alexe Monzóna, kde bydlel i právě zmíněný Hasting. Esther má do určité míry podobné rysy jako Hasting. Stejně jako Manuelův nejbližší přítel, tak i ona, jakožto představitelka vyšší společnosti, má vazby na zahraničí. Její fyzický vzhled je stejně tak neobvyklý, jelikož je také velice světlá s bledou tváří plnou pih a se zrzavými vlasy. Bosque Maurel zmiňuje, že podobné znaky vykazuje také Kate, která byla dcerou baronky.³³

---

31 Bosque Maurel, Joaquín. Pío Baroja y «su» Madrid: La lucha por la vida, *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, Vol. Extraordinario (2002), 155-187, viz. 176

32 BAROJA Pío. *La lucha por la vida (Mala hierba)*, překlad *Boj o život*, cit. 13, „...jeho elegancie kontrastovala s ubohostí pokoje“, cit. 182

33 Bosque Maurel, Joaquín. Pío Baroja y «su» Madrid: La lucha por la vida, *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, Vol. Extraordinario (2002), 155-187, viz. 179

4 Pío Baroja a jeho vztah ke Španělsku ve své době

Pío Baroja prožíval stejný problém jako každý z jeho kolegů z literárního hnutí Generace 98 a tím je Španělsko. Francesca Crippa zmiňuje, že tento autor sám osobně popíral existenci této Generace 98, nicméně stejně jako oni cítil problém a tím byla španělská dobová situace. Stejně jako oni i Pío Baroja byl proti politickému vedení své éry. Podobně také jako jeho vrstevníci měl v sobě zakořeněný smutek a neblahý pohled na budoucnost své země.³⁴ Jeho zájem o Španělsko se stal později nejhlavnějším zdrojem kritiky této země a její společnosti. Právě hlavní postavy Barojových příběhů mají symbolizovat vyčerpání a beznaděj nad touto zemí na počátku dvacátého století. Baroja nemůžeme hodnotit jako přehnaného patriota, který by se tak i definoval. Baroja měl spíše kritický vztah ke španělské tradici a osobně raději tíhl k dobovým myšlenkám prosazovaným v Anglii.³⁵ Baroja byl zastáncem toho, aby se Španělsko vydalo směrem jako jiné evropské západní státy, čímž se v zásadě lišil například od jiného velkého autora Generace 98, Miguela de Unamuna, který tíhl naopak ke španělské tradici.³⁶ Nicméně autorova starost o španělský osud byla v jeho podání jistě markantní. Baroja nijak Španělsko ani jeho lid neurážel, ani mu zdaleka nepřisuzoval nízkou hodnotu. Kritika, jež Pío Baroja vůči své rodné zemi vznášel, nebo vůči sociálnímu uskupení a společnosti, je daná psychologickými faktory autora a je jeho subjektivním důsledkem.³⁷ Nikdy však jeho kritika nenesla zášť nebo hanobení. Taktéž autor nikdy na Španělsko nezavrhl. Francesca Crippa tvrdí, že Pío Baroja dokonce viděl nedostatek vlastenectví jako příčinu těch nejhorších důsledků pro dobovou politiku.³⁸ Baroja rozlišoval mezi určitými typy patriotismu. Bylo zde rétorické vlastenectví, které mohlo za katastrofu své éry, kdy nespokojenost představitelů jeho věkové vrstvy, kteří po bezúspěšné politické a sociální situaci upadli do postoje smutku a deprese.³⁹ Pío Baroja nereagoval rétorickým povznesením, ale hlubokým zájmem o duchovní a materiální problémy vlasti.

---

34 Crippa Francesca. La imagen de Espana en Vidas Sombrias de Pío Baroja entre la búsqueda de la identidad y la crítica social, *LEJANA. Revista Crítica de Narrativa Breve* N° 3 (2011), pp. 1-16, viz. 11

35 FORBELSKÝ, Josef, SÁNCHEZ FERNÁNDEZ, Juan. *Španělská moderní literatura*, Praha, Karolinum, 2017, viz. 82

36 Crippa Francesca. La imagen de Espana en Vidas Sombrias de Pío Baroja entre la búsqueda de la identidad y la crítica social, *LEJANA. Revista Crítica de Narrativa Breve* N° 3 (2011), pp. 1-16, viz. tamtéž

37 Viz. tamtéž

38 Crippa Francesca. La imagen de Espana en Vidas Sombrias de Pío Baroja entre la búsqueda de la identidad y la crítica social, *LEJANA. Revista Crítica de Narrativa Breve* N° 3 (2011), pp. 1-16, viz. 12

39 Viz. tamtéž

Vzhledem k tomu, jakým způsobem však problémy odsuzoval, tak byl kritizován za to, že není přítelem vlasti. Podle tohoto autora z Generace 98 však právě vlastenectví nemělo ani v nejmenším nic společného se zakrýváním či omlouváním problémů, kterými Španělsko v těchto letech trpělo.

Jak jsme dříve zmínili, spisovatel měl jako i jiní lásku ke své vlasti, nicméně je pravdou, že tíhl ke světovým trendům, což mu bývalo poněkud vyčítáno. Situace mohla být komplikovaná i v tom, že lidé nebyli příliš orientováni v kosmopolitním cítění.⁴⁰

Své postoje si Pío Baroja získal jak z vlastního vnitřního rozpoložení, tak se i stejně angažoval v různých tématech o společnosti, jako to činili i ostatní spisovatelé jeho generace. Pro celou Generaci 98 bylo zásadní Španělsko co nejvíce poznávat. Proto bylo důležité podnikání jednotlivých cest. Baroja mezi svými soudobými autory v poznávání vlasti zajisté vynikal. Za svá oblíbená místa nebral pouze ta, která viděl v Madridu, nýbrž i ta, jaká nebyla příliš známá. Mezi takováto místa se řadila ta, která byla rozlohou menší, a především taková, která nějak kulturně nebo vývojově stagnovala.⁴¹ Pío Baroja objevil ve španělských městech různé negativní vlastnosti, jimiž bylo Španělsko v tomto krizovém období zasaženo. Jednalo se o různá napětí mezi společenskými třídami, mezi nimiž byly příliš citelné rozdíly a kde vládla krutost.⁴² Dále Baroja vznáší kritiku proti místní vzájemné nenávisti, jež z rozdílů pramenila, stejně jako rivalita, nedružnost, boj mezi politickými stranami a duchovní prázdnota.⁴³ Dalo by se také říct, že Pío Baroja je spolu Ramónem del Valle Inclánem největší kritik španělské společnosti své doby.

V autorových příbězích jsou popsána prostředí oplývající falešnými představami, Baroja se zabývá kritikou všech lidí, kteří byli přesvědčeni, že Španělsko má ty nejlepší životní podmínky. Takovéto uvažování vede pouze ke stagnaci místo toho, aby se země skutečně rozvíjela a posouvala dál. Pro Baroja byly jeho kořeny velmi důležité, ať už baskické či španělské, stejně jako poznávání své rodné země. Pro tohoto autora z Generace 98 je Španělsko bohatou, kulturně rozmanitou zemí, která má potenciál a má co nabídnout. Každá oblast v zemi na Pyrenejském poloostrově má své charakteristiky, každá oblast se liší od té druhé a navzdory tomuto faktu spolu dokázaly dlouhodobě žít a spolupracovat.⁴⁴

---

40 Crippa Francesca. La imagen de España en Vidas Sombrias de Pío Baroja entre la búsqueda de la identidad y la crítica social, *LEJANA. Revista Crítica de Narrativa Breve* N° 3 (2011), pp. 1-16, viz. 12

41 Crippa Francesca. La imagen de España en Vidas Sombrias de Pío Baroja entre la búsqueda de la identidad y la crítica social, *LEJANA. Revista Crítica de Narrativa Breve* N° 3 (2011), pp. 1-16, viz. 14

42 Azurmendi Mikel. Pío Baroja, literatura, etnográfica y construcción de sí mismo como paisaje moral, *Revista de Antropología Social*, n. 7. Servicio de Publicaciones. UCM, 1998, pp. 149-175, viz. 171

43 Viz. tamtéž

44 Azurmendi Mikel. Pío Baroja, literatura, etnográfica y construcción de sí mismo como paisaje moral, *Revista de Antropología Social*, n. 7. Servicio de Publicaciones. UCM, 1998, pp. 149-175, viz. 172

Jiný Barojův úhel pohledu nám ukazuje španělský svět jako místo, kde vládne chaos. Tomuto chaosu však člověk nedokáže porozumět a může se v něm cítit jako osoba ztracen. Je to důvod, kvůli němuž se může jedinec cítit v odcizení a selhání, jako to cítili autoři ze slavné literární generace. Tyto pocity však dokázali využít ve svých dílech a postavit se problémům čelem.

Baroja byl příkladem autora, jenž nebyl svázaný literárními pravidly. Tento spisovatel považoval za správnou tvůrčí svobodu mít možnost vyjádřit sám sebe. Baroja nám zprostředkovává vlastní autentický pohled a názor na Španělsko, místní obyvatele a dějinné události a to nejen v trilogii *Boj o život*, ale i ve svých ostatních literárních dílech. Navíc nám také přibližuje, že nemůžeme realitu uchopit zcela objektivně, jelikož každý má své vlastní psychologické vnímání reality. Nejlepší uchopení skutečnosti souvisí se samotnou osobností tvůrce, který je v naprosté jednotě se svou prací.⁴⁵ Podobně jako literární postavy, tak i autor má za úkol komunikovat fyzicky, duchovně i existenčně se světem, jenž ho obklopuje. Tímto světem je Španělsko, Baskicko, Madrid a jiná místa se všemi svými pozitivními i negativními vlastnosti, jako například sužování společnosti sociální nespravedlností.⁴⁶

---

45 Crippa Francesca. La imagen de España en *Vidas Sombrias* de Pío Baroja entre la búsqueda de la identidad y la crítica social, *LEJANA. Revista Crítica de Narrativa Breve* N° 3 (2011), pp. 1-16, viz. 16

46 Azurmendi Mikel. Pío Baroja, literatura, etnografía y construcción de sí mismo como paisaje moral, *Revista de Antropología Social*, n. 7. Servicio de Publicaciones. UCM, 1998, pp. 149-175, viz. 149

5 Manuelova životní a společenská cesta a jeho zaměstnání

Manuel sám se vyvíjí mezi těmito společenskými vrstvami. Na počátku celého románového příběhu se protagonista stěhuje z venkova do španělského hlavního města. Konkrétně se usídí na místě ležícím severně od Puerta del Sol a také Areneros, Argüelles a čtvrti Moncloa.⁴⁷ Manuel získává práci v penzionu doni Casiany, kterou mu domluvila jeho matka Petra, jež tam sama vykonávala práci služebné. V té době má Manuel v úmyslu vážně se pokusit nastolit svůj život, odhodlaně jím procházet a čelit všemu, co je potřeba. Baroja však ukazuje, že jeho postavení nemá ve společnosti hodnotu a kriticky na něm ukazuje chování lidí z vyšších společenských tříd. Později jeho život a obživu zajišťují nejrůznější manuální a špatně ohodnocené práce, jako například v pekárně, které jsou pro něj těžké, ale jsou nutné, aby mu aspoň dočasně umožnily přežít. S pomocí svého známého Roberta Hastinga pracuje ve fotografickém odvětví a po té u tiskařského lisu. Nicméně protagonista románové trilogie stále není spokojený. Ani tato práce není tím, co by ho v jeho životě naplňovalo. Manuel je zklamaný a nespokojený s dosavadní životní cestou. Nespokojený je také i sám se sebou. Následně opouští svou práci a tráví čas v nebezpečném prostředí bez sociálních jistot, který má až pikareskní charakter.⁴⁸ Postupem času se na mladého muže otočí štěstí a ocitne se v přítomnosti baronky z Aynat. Zde je vidět možná určitá nespravedlnost vůči ostatním chlapcům na ulici, ale Manuel zakouší, co je to život v aristokratickém prostředí.

„¡Miserable! Que eres el hombre de la

suerte lisa; que ya tienes un porvenir, que ya tienes un empleo...

...—¡Vas a pasar por hijo de toda una baronesa!...

...Desde el arroyo subes a las alturas aristocráticas. Hasta título puedes llegar a tener.“⁴⁹

---

47 Bosque Maurel, Joaquín. Pío Baroja y «su» Madrid: La lucha por la vida, *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, Vol. Extraordinario (2002), 155-187, viz. 178

48 Risco, Antonio, La lucha por la vida de Baroja en la evolución de la novelística española, *Revista Canadiense de Estudios Hispánicos* Vol. 2, No. 3 (Primavera 1978), pp. 258-281, viz. 258

49 BAROJA Pío. *La lucha por la vida (Mala hierba)*, cit. 36, překlad *Boj o život*, „Darebáku. Že se na tebe směje štěstí, máš zajištěnou budoucnost, máš místo.“...

...Staneš se synem opravdové baronky...

...Ze škarpy se vyškrábeš rovnou na špici aristokracie. Nakonec můžeš dosáhnout i šlechtického titulu.“, cit. 205

Tento život byl naprosto odlišný od toho, jaký byl jeho dosavadní osud včetně komfortu a životních podmínek. Nicméně pravdou je, že zde musel hrát určitou životní roli, na níž nebyl zvyklý a účastnit se podvodů ve spolupráci s panem Bernardem de Mingotem, podvodníkem z nízké třídy.⁵⁰ Tato etapa aristokratického života nemá dlouhé trvání a mladý muž je opět nucen čelit tvrdému životu na ulici, jaký Baroja až naturalisticky popisuje. Manuel se dále pohybuje ve společnosti sobě rovných jako byl jeho kolega z tiskárny Jesús. Ten byl rovněž jako Manuel v složité životní situaci a svůj komplikovaný život si dělal ještě složitějším. Navštěvuje pochybné herny a nevěstince, také se účastní různých tancovaček, kde se často něco stane. Je to člověk, jenž potřebuje i přes nějakou tu práci od druhých almužnu, ačkoliv je i sám ochotný pomáhat Manuelovi. V jeho životním údělu mu pomáhá stará přítelkyně Justa, s níž žije. Sama Justa vykonává jedno z nejnižších zaměstnání a tím je prostitute. Oba se potloukají životem tímto způsobem.

V těchto pro Manuela těžkých chvílích je pro něj zásadní jedna z nejdůležitějších postav a tou je Salvadora. Dívka žije společně se svým mladším bratrem. O něco později se z postavy Salvatory stala švadlena a zároveň dávala hodiny vyšívání. V budoucnu bude Salvadora žít pod jednou střechou jak s Manuelem, tak i jeho bratrem Juanem. Všichni budou postupně sdílet své životy. Salvadora se následně stane Manuelovou ženou a bude organizovat a řídit jeho život.⁵¹ Při další snaze o zlepšení vlastního života se Manuel zamýšlí nad tím, jak zlepšit obecně život všech lidí. Dostává se proto do kontaktu s lidmi, kteří vyznávali dobové ideologie, jež měly vyřešit sociální otázky. Takovou ideologií byl například anarchismus.

„Por los niños, por las mujeres, por los débiles, nosotros trabajamos. ...hay que destruir la sociedad actual, basada en la iniquidad...

...Esta sería la aurora de un nuevo día, la aurora de la justicia...⁵²

---

50 Bosque Maurel, Pío Baroja y «su» Madrid: La lucha por la vida, *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, Vol. Extraordinario (2002), 155-187, viz. 179

51 Viz. tamtéž

52 BAROJA Pío. *La lucha por la vida (Aurora roja)*, cit. 226-227, překlad *Boj o život*, „Za děti, za ženy, za všechny slabé my bojujeme. ...je nutné tu dnešní společnost, založenou na bezpráví, rozbořit...
...Měla být jitřenkou nového dne, prvním paprskem spravedlnosti...“, cit. 555

6 Anarchismus a socialismus v díle a dobovém Madridu

Anarchismus bylo myšlenkové hnutí, které mělo zásadní dopad na řadu evropských zemí, zejména na Francii. Myšlenky anarchismu pronikaly do řady oblastí včetně sociálních otázek. Na počátku dvacátého století zažívá anarchismus svůj vrcholný vzestup i ve Španělsku.⁵³ Baroja častokrát řeší anarchismus v řadě děl, kromě *Boje o život* je v tomto směru významné také další dílo *Patologie chuligána (Patología del golfo)*, které bylo i jakýmsi předchůdcem známe Barojovy trilogie.

Protagonista románu Manuel spolu bydlí s Ignácií a Salvadorou. Všichni dohromady spolu žili celkem v poklidu, když dal hlavní hrdina zapomenout na svou delikventní minulost. Situace se mění s příchodem mladšího bratra Juana do Madridu. Juan přišel k Manuelovi z Paříže, kde už nějakou dobu žil po tom, co dobrovolně odešel z kněžského semináře. Po dobrovolném přerušení studií vykonal poněkud komplikovanou cestu pěšky přes Aragon do Barcelony, kde se mu podařilo prosadit jako umělec, konkrétně karikaturista. Mladý muž se po té přesouvá do hlavního města Francie. Tam pracuje v klenotnictví, nicméně podaří se mu dosáhnout úspěchu jako sochař. Juan byl poněkud zklamaný tím, jaké viděl umělce ve španělském hlavním městě. Mladý muž byl velice živelné povahy se smyslem pro anarchismus a hodlal se mu věnovat i ve Španělsku. Začal organizovat schůze s podobně smýšlejícími lidmi. Podnik La Aurora přejmenovali na Aurora Roja a začali zde pěstovat svojí ideologii.⁵⁴

V anarchistické skupině se pravidelně scházeli každou neděli. Měli svou literaturu, na níž Baroja v díle odkazuje. Mezi zmiňovanými skutečnými anarchistickými autory logicky převažují Francouzi. Patří mezi ně Élisée Reclus, ale i Kropotkin nebo jiný francouzský aktivistický anarchista Jean Graves. V anarchistické skupině našeho románu vynikaly postavy Juana, Libertariána a studenta Césara Maldonada. Juanův anarchismus měl charakter mezi humanitárním a uměleckým. Takové pojetí mělo svým způsobem blízko k anarchistickému přístupu Pía Baroji, jehož anarchismus byl literární a filozofický.⁵⁵ Sám Juan prakticky ve

---

53 Sánchez Fernández, Juan. Baroja: Anarquía y piedad, *Acta Uniuersitatis Carolinae Philologica 1 / Romanistica Pragensia XX*, 2015, PAG. 135–149, viz. 135

54 Bosque Maurel, Joaquín. Pío Baroja y «su» Madrid: La lucha por la vida, *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, Vol. Extraordinario (2002), 155-187, viz. 181

55 Sánchez Fernández, Juan. Baroja: Anarquía y piedad, *Acta Uniuersitatis Carolinae Philologica 1 / Romanistica Pragensia XX*, 2015 PAG. 135–149, viz. 135

svém životě nikdy nečetl anarchistické knihy. Víme, že mezi jeho oblíbená díla patřily knihy od Tolstého a Ibsena.

Anarchismus jaký vyznával Libertario byl vzpurný, drsný a samotářský individualismus spíše filozofického než praktického charakteru. Typ jaký zastával student Maldonado, byl anarchismus spojený s radikálním republikánstvím. Poslední jmenovaný chtěl dát setkání určitý klubový nádech, ale Manuel ani Juan a dokonce ani Libertario tento návrh nepřijali. Juan v jeho záměrech spatřoval vnucování. Druhý člen, se symbolickým jménem Libertario, měl naopak strach ze zákona a policie. Poslední formou anarchismu v díle byl anarchismus radikální. K této formě tíhli například pan Canut nebo Jesús. Obě postavy preferovaly možnost destrukce postrádající jakoukoliv smysluplnou myšlenku. Navíc jejich anarchistický přístup měnil svou podobu. Z toho důvodu mohl někdy působit revolučně a jindy naopak zcela zpátečnický.⁵⁶

Baroja ve třetí části trilogie ukazuje nejen sociální poměry z hlediska materiálního a prestižního, ale rovněž nám v *Boji o život* zprostředkovává dobovou politickou situaci. Tato situace samozřejmě nese i nádech ideologie samotného spisovatele, který ovšem na některých postavách odkazuje na svoji vlastní kritiku radikálního anarchismu. Jak připomíná Maurel, vzhledem ke stanoviskům všech mužů ve spolku, Manuela, Juana, Libertaria, pana Canuta či Jesúse, byly tyto diskuse skutečně zdlouhavé, často bouřlivé a velmi napjaté. Nesly s sebou řadu nejrůznějších obtíží. Nechyběly ani konfrontace a srovnávání anarchismu v Barceloně a Madridu. O tyto diskuze se staral zejména muž jménem Prats, který z katalánské metropole přehnal do Madridu. Pro Pratse byla Barcelona ideálním modelem anarchismu, světových měřítek v průmyslu i kultuře, zatímco pro Madrid stačilo, aby věc byla katalánská k tomu, aby se hodnotila jako špatná.⁵⁷

Anarchistická setkání se konala vždy po určité době. Těchto schůzí se účastnila široká veřejnost i hosté ze zahraničí. S nimi přicházely vlivy z Barcelony, ale také z Paříže a Londýna. Jiným, ale negativním vzorem anarchismu, se stal například Řím, který nechvalně proslul svými útoky a krveprolitími.

Joaquín Bosque Maurel přidává názor, jak poměry ve společnosti a celé toto dobové dění, které si vyžadovalo nejvyšší oběti, zanechalo v Píovi Barojovi hlubokou stopu. Pravděpodobně se tento hlas ozývá i skrze hlavní postavu v románové trilogii.

---

56 Bosque Maurel, Joaquín. Pío Baroja y «su» Madrid: *La lucha por la vida, Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, Vol. Extraordinario (2002), 155-187, viz. 181

57 Bosque Maurel, Joaquín. Pío Baroja y «su» Madrid: *La lucha por la vida, Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, Vol. Extraordinario (2002), 155-187, viz. 182

„Pero eso de poner bombas así es una barbaridad -dijo Manuel.

-Al terrorismo de Estado no hay más remedio que contestar con el terrorismo anarquista - exclamó el Libertario.

-Pero hay que confesar que los provocadores son siempre los anarquistas -replicó Manuel.

-No; no es cierto. El primer provocador ha sido el Gobierno.“⁵⁸

Pío Baroja nebyl klasickým zastáncem anarchismu, ale ani jeho odpůrcem. Barojův anarchismus měl jen jinou podobu. Nejen *Boj o život*, ale i jiná díla napsaná do roku 1912 představovala hlavní hrdiny jako intelektuální anarchisty, kteří se staví proti institucím, především proti státu.⁵⁹ Sám Baroja o sobě prohlašuje, že je anarchistou a radikálem i nepřítelem institucí.⁶⁰ Nicméně jak podotýká Juan Sánchez, násilí a atentáty nemají v Barojově pojetí anarchismu vůbec žádné místo a jediný prostředek boje je slovo a psaní.⁶¹ Anarchie prý nebyla nenávist ale láska, která měla osvobodit lidi z jakékoliv nadvlády, autority a násilí, zejména pokud jde o stát. Stát je ta instituce, jež by měla zmizet, jelikož slouží pouze k tomu, aby několik výše postavených sebralo peníze těm, kteří tvrdě pracují.⁶² Stejně viděl i kritiku vůči zákonům, jenž prý stejně platili a měli dopad na tu správnou skupinu lidí a stejně jako stát jen udržují větší chaos. Přestože Pío Baroja nebyl křesťanem, tak vyznává fakt, že jako člověk je stvořen s přirozenou vůlí, jež je svobodná. Nikdo nemá právo určovat život toho druhého a nařizovat mu, co má dělat. Zároveň je zde i kritika komunismu, jenž svobodu jedinci bere. Představa o správné společnosti znamenala svodně fungujících lidí, kteří jsou spolu duchovně a mentálně spjatí a žijí spolu ve vzájemné lásce a respektu.⁶³ To vše má být pořítkem proto, co je svoboda, a pro Pía Baroja také tím, co má zprostředkovat anarchismus. Maurel tvrdí, že Baroja se ve třetí části trilogie zaměřuje přímo sám na sebe a snaží se více prosazovat své osobní názory a odklání se od obecných neutrálních výroků. Baroja staví proti sobě jak anarchismus, tak i obecně aktivismus, socialismus, ale i filozofii. V díle vidíme skrze postavy nejrůznější ideologie právě jako anarchismus i socialismus. Protagonista románu se původně nechtěl připojovat na žádnou stranu, ale rozhodně ho tyto diskuze nenechávaly chladným a soustředoval se na jejich

---

58 BAROJA, PÍO. *Lucha por la vida (Aurora roja)*, cit. 178

59 FORBELSKÝ, Josef, SÁNCHEZ FERNÁNDEZ, Juan. *Španělská moderní literatura*, Praha, Karolinum, 2017, viz. 96

60 Baroja, Pío. *Juventud, egolatría*. Op. cit. vol. V, 1948, p. 214

61 Sánchez A., Juan. Baroja: Anarquía y piedad, *Acta Universitatis Carolinae Philologica 1 / Romanistica Pragensia XX*, 2015, PAG. 135–149, viz. 139

62 Bosque Maurel, Joaquín. Pío Baroja y «su» Madrid: La lucha por la vida, *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, Vol. Extraordinario (2002), 155-187, viz. 182

63 Bosque Maurel, Joaquín. Pío Baroja y «su» Madrid: La lucha por la vida, *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, Vol. Extraordinario (2002), 155-187, viz. 183

porozumění. Pro postavu Manuela se anarchismus zdál být zajímavým, nicméně nevěřil, že by se mohl ve společnosti usadit v praktickém životě.⁶⁴

Pío Baroja ukazuje střed ideje anarchismu, jakožto boje proti autoritám a vnucování cizí vůle. Druhá dobová ideologie je socialismus, jakožto třídní boj, kdy bude mít dělnická třída ve svých rukou buržoazii. Bosque Maurel tvrdí, že tento konflikt názorů je typickou debatou z konce devatenáctého století, kdy se myšlenky zmíněných anarchistických autorů Bakunina a Kropotkina stavěly proti názorům Marxe a Engelse.⁶⁵ Obě skupiny se také navzájem urážely a jedna druhou za nejrůznější věci odsuzovaly. Pak je zde i pohled, který má Baroja na buržoazní strany. Ten je však bezesporu ještě horší a má důležité místo v Barojově kritice španělské společnosti. V románovém příběhu ho prý představuje Manuelův známý Robert Hasting, který vystupuje jako ctižádostivý jedinec posedlý penězi.⁶⁶ Již od začátku příběhu se totiž nezabýval ničím jiným.

„...busco aquí dos mujeres: una, pobre, que puede hacerme rico...“⁶⁷

---

64 Viz. tamtéž

65 Bosque Maurel, Joaquín. Pío Baroja y «su» Madrid: La lucha por la vida, *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, Vol. Extraordinario (2002), 155-187, viz. 184

66 Viz. tamtéž

67 BAROJA Pío. *La lucha por la vida (La busca)*, cit. 56, překlad *Boj o život*, „...hledám dvě ženy... jednu chudou, která ze mne může udělat boháče...“, cit. 59

7 Barojova sociální kritika i realismus

Pokud chceme hlouběji proniknout do myšlenkového světa Pía Baroji, je důležité zaměřit se na jeho literární tvorbu, na všechno co tvořil, a především na to, co on sám kritizoval. Již z prvních děl bohaté tvorby tohoto autora se dají vyčíst jednotlivá směřování. Mezi ně patří nedůvěra člověka v autority, dále je to také pocit, že je člověk sám a opuštěn. To vše se odráží na jeho literárních postavách a to nejen v trilogii *Boj o život*, ale i v jiných dílech, jako byly například povídky *Ponuré životy (Vidas sombrías)*. Jednotlivé Barojovy postavy společně sdílejí problém vnímat radost a štěstí. Literární hrdinové bez ohledu na to, do jaké generace náležejí, vnímají dobu jako svět, v němž je štěstí vzdálené a jen těžko by se mělo navrátit do jejich životů. Ačkoliv lidé bojují s tímto druhem pesimismu, kde jsou zapomenuti a beznadějně ztraceni ve svém životě, tak navzdory tomu vidíme i nějakou pozitivní stránku věci. Francesca Crippa předkládá názor, že Baroja ukazuje člověka jako schopného jedince, který dokáže čelit všem každodenním problémům a to bez ohledu na to, zda se jedná o chudobu a sociální problém nebo i jiné životní nesnáze.⁶⁸ Zároveň cítí naději, že bude schopný zvládat i události následující. To vše vidí autor jako obraz Španělska, ve kterém vystupují lidé na okraji společnosti, ale také buržoazie.

V každém Barojově díle bezpochyby shledáváme důležité autobiografické prvky. Josef Forbelský tvrdí, že hlavní postavy bývají inspirovány autorem samotným a postavy vedlejší jsou obrazem lidí, které autor ve svém okolí vyzoroval.⁶⁹ Zároveň je v literární tvorbě Pía Barojy znát vliv významného německého filozofa Arthura Schopenhauera, jenž odkázal jeho názorovým proudům pesimismus, zatímco větší nadšení mu údajně předal Nietzsche.⁷⁰

Pío Baroja jednoduše a přímočaře popisuje svět bez ohledu na to, o jaké dílo se jedná. Tak jako měl Ramón del Valle Inclán ten nejpestřejší slovník z Generace 98, tak Baroja měl ten nejméně. Spisovatel zachycuje jednoduchým, někdy i trochu naturalistickým způsobem, až na pár výjimek okolní svět bez přílišných příkras. Důvodem proč autor nedává tolik opisných prvků svým příběhům je, že chce dosáhnout co největší autentičnosti vyprávění a to v každém svém literárním díle. Cílem je ukázat čtenáři společnost i celkový život co nejvíce

---

68 Crippa Francesca. La imagen de España en *Vidas Sombrías* de Pío Baroja entre la búsqueda de la identidad y la crítica social, *LEJANA. Revista Crítica de Narrativa Breve* N° 3 (2011), pp. 1-16, viz. 2

69 FORBELSKÝ, Josef, SÁNCHEZ FERNÁNDEZ, Juan. *Španělská moderní literatura*, Praha, Karolinum, 2017, viz. 94

70 Crippa Francesca. La imagen de España en *Vidas Sombrías* de Pío Baroja entre la búsqueda de la identidad y la crítica social, *LEJANA. Revista Crítica de Narrativa Breve* N° 3 (2011), pp. 1-16, viz. 3

71 ČERNÝ, Václav. *Studie o španělské literatuře*. Cherm, Praha, 2008, viz. 360

takovým, jakým ve skutečnosti je.⁷² Součástí Barojova příběhu je tvrdá sociální kritika a to všech společenských tříd od bohatých po ty nejhudší, jak to později uvidíme i v *Boji o život*. Mohli bychom říct, že baskický autor vyloženě nestraní nikomu.⁷³ Pío Baroja se snaží vyvarovat přecitlivělosti romantického charakteru, ale ukazuje moderní realitu, která je tvrdá, ale za to nese bezpochyby výborný reprezentativní charakter.⁷⁴

Co se samotného Madridu týká, tak bychom mohli říct, že se jedná o ideální místo pro postavy těch nejhorších parametrů.⁷⁵ Toto město, zejména v Barojou viděném světě, obývají lidé jako prostitutky, vrazi, podvodníci, zloději a nejrůznější lidé bez domova, kteří nemají příliš životních jistot. Crippa podotýká, že tato témata se tradičně objevovala už například mezi kostumbristy v devatenáctém století nebo taktéž mezi romány v čle Benita Peréze Galdóse.⁷⁶ Barojův Madrid, nejen v tomto díle, je lokalitou, kde vládne čirá bezmoc, je bohatý na násilí a tragičnost. Často se tu objevují negativní vlastnosti jako nesnášenlivost, lhostejnost, sobectví. Přitom je jasná záležitost, že morálka a vzájemná solidarita je nezbytná pro přežití každé lidské společnosti. Román je osobitým autorovým pohledem na ubohý život, který není vždy spravedlivý, postrádá duchovní hodnoty a naplnění. Autor tak skrze své příběhy odsuzuje sociální marginalizaci, stejně tak jako nedostatek lidství a hodnot, které vykazuje moderní společnost.⁷⁷

Baroja ve svých dílech ukazuje to, co ho na španělském hlavním městě přitahovalo, ale také i to, co ho nenechávalo chladným a cítil nad tím úzkost. Španělský spisovatel se nevěnuje žádnému příliš humornému vyobrazení života v Madridu, jako to činili někteří z jeho kolegů, třeba i zmíněný Valle-Inclán. Pío Baroja většinou preferuje koncentrovat se na seriózní stránku věci.⁷⁸ Ačkoliv Baroja zcela jistě žil život úzce spjatý s Madridem a můžeme ho považovat za věrohodného kronikáře španělské metropole, tak zároveň je pravdou, že nenabízí obecný pohled na španělskou dobovou společnost, ale chce poukázat na to, co si baskický autor zvolil za nejvíc důležité. Pokud tedy mluvíme o Barojově Madridu, tak se jedná zejména o svět zachycený jím samým, doplněný atraktivitou jeho osobního stylu

72 Crippa Francesca. La imagen de España en Vidas Sombrias de Pío Baroja entre la búsqueda de la identidad y la crítica social, *LEJANA. Revista Crítica de Narrativa Breve* N° 3 (2011), pp. 1-16, viz. tamtéž

73 FORBELSKÝ, Josef, SÁNCHEZ FERNÁNDEZ, Juan. *Španělská moderní literatura*, Praha, Karolinum, 2017, viz. 95

74 Crippa Francesca. La imagen de España en Vidas Sombrias de Pío Baroja entre la búsqueda de la identidad y la crítica social, *LEJANA. Revista Crítica de Narrativa Breve* N° 3 (2011), pp. 1-16, viz. 5

75 Crippa Francesca. La imagen de España en Vidas Sombrias de Pío Baroja entre la búsqueda de la identidad y la crítica social, *LEJANA. Revista Crítica de Narrativa Breve* N° 3 (2011), pp. 1-16, viz. 7

76 Crippa, Francesca. La imagen de España en Vidas Sombrias de Pío Baroja entre la búsqueda de la identidad y la crítica social, *LEJANA. Revista Crítica de Narrativa Breve* N° 3 (2011), pp. 1-16, viz. tamtéž

77 Crippa, Francesca. La imagen de España en Vidas Sombrias de Pío Baroja entre la búsqueda de la identidad y la crítica social, *LEJANA. Revista Crítica de Narrativa Breve* N° 3 (2011), pp. 1-16, viz. 8

78 Crippa, Francesca. La imagen de España en Vidas Sombrias de Pío Baroja entre la búsqueda de la identidad y la crítica social, *LEJANA. Revista Crítica de Narrativa Breve* N° 3 (2011), pp. 1-16, viz. 9

vyprávění.⁷⁹ Baroja využíval reálná místa Madridu se vším, co vyzoroval, a dokonale je spojil se svými literárními hrdiny. Důsledkem toho se skrze autora fantasticky propojuje svět reálný a fiktivní.⁸⁰ V tomto ohledu byl Pío Baroja podobný staršímu kolegovi Benitu Perézovi Galdósovi. I tento autor, který představoval španělský realismus, se rád zaměřoval na skutečný život a také na Madrid a jeho různá místa.⁸¹ Sám Baroja dával, díky svým spisovatelským dovednostem, čtenářům možnost dívat se na Madrid a všechny jeho čtvrti jak zpozzdálí, tak jako aktivní účastník vnitřního prostředí a děje.⁸²

Přes veškerou sociální kritiku, jež Baroja prosazuje, je nezpochybnitelná jeho fascinace Madridem, který obsahuje stejnou rozmanitost a bohatství jako sama autorova tvorba.

---

79 Ortega y Gasset, José. "Ideas sobre Pío Baroja", *Obras Completas*. Madrid, *Revista de Occidente en Alianza Editorial*, (1954), pp. 94-95.

80 Crippa, Francesca. La imagen de España en *Vidas Sombrías* de Pío Baroja entre la búsqueda de la identidad y la crítica social, *LEJANA. Revista Crítica de Narrativa Breve* N° 3 (2011), pp. 1-16, viz. 10

81 ŠTĚPÁNOVÁ, TEREZA. *Galdósův román Žebráci jako kartografie Madridu*, Diplomová práce, Praha, 2022

82 Crippa, Francesca. Viz. tamtéž

8 Baroja a otázka utrpení

Mohli bychom říci, že lékařské povolání naučilo Pía Baroja dobře vnímat utrpení druhých. Tento autor se do jisté míry zabýval utrpení všech, ať už se jednalo o utrpení bohatého nebo chudého jedince.⁸³

Roku 1899 napsal Pío Baroja esej *Sufrir y Pensar (Trpět a přemýšlet)*. V této eseji spisovatel z Generace 98 rozebírá své úvahy, ke kterým se dostal jako student medicíny. To, co Baroja viděl, byli lidé konfrontováni s bolestí a smrtí. Vyvolané pocity však nebyly prázdnými a nicotnými, nýbrž měly hlubší hodnotu. Španělský autor viděl v bolesti potenciál, jenž posouvá lidskou inteligenční i emocionální hodnotu. Bolest v člověku vytváří schopnost vnímat druhé, soucítit s nimi, vidět svět kolem sebe. Lidská bytost se postupně skrze různé bolesti zušlechťuje a tím nabývá inteligence. Čím více vnímáme bolest, tím více se rozvíjí náš vlastní rozum.⁸⁴

Baroja kritizuje dva antagonistické směry, které si lidé v té době vybrali. Jeden z nich je přiklonit se k sociální cestě nebo si zprostředkovat cestu vlastní. Obě prý však vedli pouze k utrpení. Jedni skončili jako oběti masy, zatímco ti druzí byli hodnoceni jako divoši a narušitelé obecného pořádku. Avšak s laskavostí mezi těmito dvěma skupinami by mohlo nejspíš dojít ke zmírnění negativních následků a krutostí. Svým způsobem kladně hodnotil pravý obraz demokracie, jelikož to byl obraz společnosti, kde jedni měli být benevolentní vůči potřebám druhých. Taková společnost by se jevila jako symbol pokroku. Tím, co žene jakoukoliv lidskou společnost vpřed, je umění dialogu. Jak bylo řečeno při tématu anarchismu, Baroja měl velice kritický vztah k jakémukoliv použití násilí či agrese, neverbálního charakteru. Lidé podle něj mají právo se projevit, ale jediná možná zbraň, která by měla mít moc, je lidské slovo. Podle autora s baskickými kořeny mělo nezpochybnitelnou hodnotu také budování vlastního lidského ega. Dalo by se říct, že se jedná o lidský úkol. Vnímání důležitosti lidského já se objevuje například i v myšlenkách známého německého filozofa Nietzcheho. Baroja ovšem nenavazuje na myšlenky tohoto autora, nýbrž se vydává vlastní cestou, která s sebou nese více soucitu a porozumění vůči druhým lidem.⁸⁵ Je to ono porozumění, které si autor vytvořil a prohloubil ve zmíněné lékařské praxi. Pío Baroja byl ve

83 Azurmendi Mikel. Pío Baroja, literatura, etnografica y construcción de sí mismo como paisaje moral, *Revista de Antropología Social*, n. 7. Servicio de Publicaciones. UCM, 1998, pp. 149-175, viz. 167

84 Azurmendi Mikel. Pío Baroja, literatura, etnografica y construcción de sí mismo como paisaje moral, *Revista de Antropología Social*, n. 7. Servicio de Publicaciones. UCM, 1998, pp. 149-175, viz. 168

85 Azurmendi Mikel. Pío Baroja, literatura, etnografica y construcción de sí mismo como paisaje moral, *Revista de Antropología Social*, n. 7. Servicio de Publicaciones. UCM, 1998, pp. 149-175, viz. 170

svém myšlení nepochybně ovlivněn stejně jako jeho kolegové z Generace 98 různými evropskými filozofy jako Nietzsche, tak i například jeho německým kolegou Arthurem Schopenhauerem.⁸⁶ Dále darwinismus, který odkazoval na přežití silných jedinců a spencerovská sociologie, v níž se kombinoval anglosaský utilitarismus s moderním evolucionismem. Všechny tyto vlivy Baroja získal během svého pobytu v Anglii.⁸⁷ Nicméně například Nietzsche se od Pía Baroji dočkal poměrně ostré kritiky. Nelson Orringer tvrdí, že Nietzsche je dle Baroji poněkud obdivovatel krutosti.⁸⁸ Svůj negativní postoj ukazuje Baroja ve své eseji *Nietzsche y la filosofía*, kterou napsal ještě v mladém věku.⁸⁹

„...estoy viendo desde mí ventana una turba de chiquillos descalzos, desharrapados, que se ocupan de meter leña en una tahona. Son 6 ó 7. Les han ofrecido algunos mendrugos de pan por hacer ese trabajo. La infancia es para ellos un horror... no tienen ni caricias de madre, ni hogar, ... ni nada. La Naturaleza, esa prostituta fecunda, les ha colmado de miserias y de tristezas... Ante estos desdichados, el Zarathustra de Nietzsche tendría el supremo mérito de no dirigirles ni una mirada de compasión, ni una mirada de piedad...”⁹⁰

Z Barojových slov v ukázce cítíme velkou lítost nad lidmi, kteří trpí. V tomto případě hovoří jak o chudobě, tak o chybějící mateřské péči. Ze všeho nejhorší však zůstává pomyšlení, že tyto děti budou mít velice složitou cestu k lepšímu životu. Nicméně platí to i pro dospělé, neboť ani oni nemají příliš naděje na to, aby se jejich život rapidně zlepšil. Všechny tyto problémy vyvstávají z nedostatku rovnosti mezi lidmi, jimž se budeme věnovat v kapitole o trilogii *Boj o život*. Přemýšlet můžeme také nad otázkou, jak je to spravedlivé pro určitého jedince, že vede tento život. Víme, že Pío Baroja byl ovlivněn jakožto vystudovaný lékař i myšlenkami Angličana Charlese Darwina. Tento myšlenkový směr ukazoval svět jako kruté místo, kde vládne právo silnějšího, kdy jeden požívá druhého a přežít může jen ten mocnější. Přes tento vliv vidíme, že španělský spisovatel má problém zcela se vžít do tohoto uvažování a je soucitným vůči lidem. Navíc ho trápil i fakt, že se zmíněné věci dějí v jeho rodné zemi.

---

86 Navarro de San Pío, Juan. Pío Baroja: anatomía del hombre-circunstancia, *La Torre del Virrey: revista de estudios culturales*, ISSN 1885-7353, N°. 11, 2012, págs.105-113, viz. 111

87 FORBELSKÝ, Josef, SÁNCHEZ FERNÁNDEZ, Juan. *Španělská moderní literatura*, Praha, Karolinum, 2017, viz. 81

88 Orringer, Nelson R.. El Nietzsche de Baroja: filósofo-poeta modernista, *Anales del Seminario de Historia de la Filosofía* Vol. 25 (2008): pp. 137-150, viz. 142

89 Azurmendi Mikel. Pío Baroja, literatura, etnografía y construcción de sí mismo como paisaje moral, *Revista de Antropología Social*, n. 7. Servicio de Publicaciones. UCM, 1998, pp. 149-175, viz. 171

90 BAROJA, PÍO. *Nietzsche y la filosofía*

Pokud si ještě jednou pozorněji přečteme úryvek z Barojovi eseje o Nietzchem, tak zjistíme autorův postoj ke spravedlnosti tohoto stavu.

... La Naturaleza, esa prostituta fecunda, les ha colmado de miserias y de tristezas...⁹¹

Z této věty bychom mohli uvážit, že Barojův postoj není v tomto případě nijak nakloněn k tomu, že by si lidé takovýto život vybrali. Jedná se dle autora o prostou hříčku přírody. Tito jedinci jednoduše vešli do života a jsou již odkázáni k tomu, aby trpěli, ať už chudobou, anebo bezprávím. Oni jsou odkázáni na pomoc druhých, což jak víme, znamená potřebu jejich schopnosti umět se mentálně a emočně vcítit do jejich života a do jejich utrpení. Jenomže, jak jsme zjistili, do tohoto stavu musí člověk i rozumově dorůst.

Mikel Azurmendi považuje za zajímavý fakt například i to, že se Baroja již od dětství chodil dívat na popravy zločinců.⁹² Ústředním tématem lidského života je prý lidská krutost a tou maximální násilností je trest smrti. Baroja není například jako Franz Kafka, jenž ve svém díle *V kárném táboře* ukazuje nové způsoby trestání a popravování viníků. Avšak španělský spisovatel měl také obavy z totality obklopující evropský kontinent. Baroja například naráží i na Rusko v jednom ze spisů z roku 1935. Kritizuje tuto zem za její připojení k těm fašistickým a za to, že žijí podle komunistických dogmat, které pohltili naprosto vše. Režim obsahuje jak represe lidí, tak i práci popravčího. Služba popravčího má však své kořeny již na vyšších politických pozicích a Pío Baroja celý tento proces, který vyústí ve službu kata, hodnotí jako nejvyšší společenský, morální i hodnotový úpadek. Svět civilizace a morálky se buduje velice těžko a spočívá v tvrdé práci několika generací, proto neslouží k tomu, abychom se ihned vraceli k barbarství.⁹³

Baroja se taktéž zabývá otázkou samotného narození, zdali je tento proces bezpečný, nebo je naopak problematický. V jednom ze svých příběhů s názvem *Mari Belcha* Baroja řeší, proč vlastně člověk pláče, když se narodí. Je to tím, že se lidé před tím cítili lépe nebo je vysvětlení takové, že člověk tuší do jakého světa přichází a co ho může potkat.

Co se literární tvorby týká, bylo pro Baroju důležité postavit samotného čtenáře před problém utrpení. Tak se totiž konfrontuje s širším obrazem "my" a opouští od vlastního světa. Baroja tímto stylem pak člověka staví do světa morálního. Čtenář si tak uvědomí, že není jiný společenský pokrok, než jakým je morálka. Z autorů Generace 98 je totiž Baroja tím, kdo se

91 Azurmendi Mikel. Pío Baroja, literatura, etnografica y construcción de sí mismo como paisaje moral, *Revista de Antropología Social*, n. 7. Servicio de Publicaciones. UCM, 1998, pp. 149-175, viz. 172

92 Viz. tamtéž

93 Azurmendi Mikel. Pío Baroja, literatura, etnografica y construcción de sí mismo como paisaje moral, *Revista de Antropología Social*, n. 7. Servicio de Publicaciones. UCM, 1998, pp. 149-175, viz. 173

zabýval zejména morálkou, stejně jako například Unamuno vytvářel filozofii.⁹⁴ Baroja neuznává učení se z historie ani hluboké poznávání pravdy. Jediné, co lidstvu přinese podle autora posun vpřed, jsou morální zásady. Univerzální morální koncept však nevidí jako dobrý, neboť z něj vyšli ideologie jako například komunismus nebo jiná extremistická hnutí, která si vzala za oběť lidské životy. Takovéto události jsou často předmětem autorovy tvorby. Jedná se o různá hnutí, komunisty, extrémní anarchisty nebo i strasti lidí žijících na předměstí a bojujících o svou každodenní existenci. Vše dělá velké hranice mezi námi komplikuje naše životy.

---

94 ČERNÝ, Václav. *Studie o španělské literatuře*, Cherm, Praha, 2008, viz. 361

9 Chudoba a vývoj sociálních otázek ve Španělsku na přelomu století

„Chudobu lze definovat jako stav nedostatku potravy a oblečení, jako stav bez domova a situaci, kdy je člověk nemocný a nemá dostatek finančních prostředků na zajištění lékařské péče. Je to také situace, kdy člověk nemá přístup ke vzdělání apod. Chudoba může také představovat nemít práci.“⁹⁵ Všechny tyto jednotlivé body se pokoušeli vyřešit nejrůznější politici, myslitelé a ekonomové španělské historie.

Již v první polovině devatenáctého století se španělská společnost i hospodářství modernizuje a stejně jako jiné evropské státy prochází průmyslovou revolucí. Nicméně nová éra s sebou přináší i nové problémy a těžkosti. Nejrůznějšími obtížemi v této oblasti se zabýval jeden z proslulých dobových filozofů Jaime Balmes. Katolický myslitel se však původně nehodlal chopit sociálních otázek přímo, ale projevil citlivost v otázkách, které s sebou přinášely změny v hospodářství a společnosti spojené s kapitalistickým či ekonomickým rozvojem. Balmes ve své době psal časopis *La sociedad* vydávaný v Barceloně. V něm Balmes projevuje opoziční myšlenky vůči socialistickým ideám, které se rozléhaly po celé Evropě. Podle Jaimeho Balmese bylo jediné možné řešení organizovat práci pouze z hlediska morálního. Tento myslitel se zabývá dvěma aspekty konkrétní kultivace sociálních studií. Jedno je oddělení státu, správy a společnosti. Přičemž ta společenská část by se měla dále rozdělit do tří oblastí. První je morální, druhá intelektuální a třetí materiální. V druhém případě byl pro Balmese nezbytný co největší možný blahobyt pro co největší počet lidí. Otázky sociální jsou podle Balmese vždy spojené s těmi politickými a pravdou je, že problémy sociální nacházíme právě na dně těch politických.⁹⁶

Po smrti Jaimeho Balmese se ve druhé polovině devatenáctého století již nikdo nezabýval do takové míry sociálními otázkami. Výjimku přinesla šedesátá léta, kdy byly tyto otázky zařazeny do demokratické ideologie jako základní součást politického programu. Jeho hlavní osobností se stal republikán Emilio Castelar, jenž schvaloval návrhy jako charita bohatých pro bezmocné nebo právo na pomoc a zaměstnání. Tímto způsobem se měly obecně vyřešit společenské problémy. V tomto ohledu se velice angažovala i demokratická strana, která si kladla za cíl bojovat se sociálními obtížemi co nejefektivněji.

---

95 SPĚVÁK, Alexandr. Diplomová práce, *Chudoba jako sociální událost*, Praha, 2013, cit. 10

96 GONZÁLES, Ireno. *La cuestión social según Jaime Balmes*, Madrid, Ed. Razón y Fe, 1943, pp. 54 y 95

V období šedesátých a sedmdesátých let se sociální otázky ještě více dostávají do pozornosti široké veřejnosti a to skrze noviny a periodika. Sociální otázka nabývá na důležitosti a významu, stejně jako její řešení. Postupem času se dělí na specifičtější odvětví, které nesouvisí jen s chudobou. Začínají se objevovat témata jako například práva žen, otroctví, vzdělání či práva pracovníků.⁹⁷

Největším aktivistou zasluhujícím uznání v tomto směru byl španělský politik, filozof a právník Gumersindo de Azcárate. Ten měl velkou zásluhu na tom, že otevřel otázky sociálního povědomí, které prý tehdejší vládnoucí třídy postrádaly. Co se přímého řešení problému týká, tak se mezi jednotlivými skupinami jako byli katolíci, republikáni či socialisté, objevovaly různé a mezi sebou odlišné nápady, jak tuto záležitost řešit. Nicméně všechny strany se shodly na tom, že sociální otázky patří mezi nejsložitější problém konce devatenáctého a začátku dvacátého století, tedy zhruba do období vzniku Barojova románu.

V tradičním boji s materiální chudobou byla na jedné straně hmotná almužna a na straně druhé almužna duchovní a solidarita. Což ovšem bylo jen částečné řešení.⁹⁸ Ještě ve druhé polovině devatenáctého století se také podařilo zrušit otroctví. Svou zásluhu na tom měl například i Fermín Figuera, autor díla *Estudios sobre la Isla de Cuba: la cuestión social* pocházejícího z roku 1866, kde právě otroctví nabylo plnohodnotnost sociální otázky. Španělsko zároveň cítilo nejspíš i určitou tíhu svědomí v této záležitosti a nechtělo, aby si jako křesťanská země zakládalo na takovýchto hodnotách. Práce měla mít svobodný charakter. Důležitá byla snaha o menší vykořisťování. Navíc otroctví je celé nemorální, což je pojem, který pak zkoumal právě i Baroja. Jiné těžkosti mohly mít v té době ženy, jakožto dělnice. Ještě daleko horší bylo náležen mezi sirotky ze střední společenské vrstvy nebo vdovy. Sociální otázka již dávno pronikla hlouběji za hranice pouhého pracovního problému.⁹⁹

Sociální otázka je problém, který zajímá nejen chudou část společnosti nebo lidi nemajetné, kteří nemají za co žít. Je to otázka všech jednotlivců a celého společenského spektra. Sociální otázka patří v neposlední řadě do odvětví ekonomického, stejně jako morálního. Jedná se o záležitost lidské bolesti a utrpení a zároveň o schopnost pomoci druhým, která se buduje výchovou. Úzce s tím souvisí otázka základních lidských práv. Španělská vláda taktéž

---

97 CAPELLÁN DE MIGUEL, Gonzalo. *Enciclopedia del pauperismo* Vol. I Los nombres de la pobreza, Universidad de Castilla La Mancha / Escuela Contemporánea de Humanidades, 2007, viz. 67

98 CAPELLÁN DE MIGUEL, Gonzalo. *Enciclopedia del pauperismo* Vol. I Los nombres de la pobreza, Universidad de Castilla La Mancha / Escuela Contemporánea de Humanidades, 2007, viz. 70

99 CAPELLÁN DE MIGUEL, Gonzalo. *Enciclopedia del pauperismo* Vol. I Los nombres de la pobreza, Universidad de Castilla La Mancha / Escuela Contemporánea de Humanidades, 2007, viz. 71

nechtěla, aby vznikalo nebezpečí většího násilí, kterého by se mohli lidé na okrajích společnosti nebo obecně nemajetní dopustit.¹⁰⁰

V osmdesátých letech devatenáctého století udělali reformu v chápání sociální otázky krausisté. Sociální otázka jakožto kolektivní vědomí byla představována Comisión de Reformas Sociales (Komise pro sociální reformy). Stalo se tak za vlády Posada Herrery v roce 1883. Hlavní osobností v této komisi byl předseda Rady ministrů Španělska Segismundo Moret.¹⁰¹ Jeho cílem bylo zlepšení celkových životních podmínek pro dělnickou třídu a zemědělce, což mělo také vést k pozitivnímu vztahu mezi prací a finančním ziskem. Krausisté se dále snažili o hlubší analýzu těchto otázek, avšak okolo roku 1900 si záležitost sociálních otázek prošla značnou redukcí. Socialističtí myslitelé se podíleli na tom, že sociální otázka se nyní chápala pouze jako problém v oblasti práce, kdežto krausisté vnímali problémy stále v daleko širším rozsahu. Krausisté se však v určitém ohledu dostali do konfrontace s jinou velkou skupinou ve Španělsku a tou jsou katolíci. Španělští katolíci viděli v myšlenkách svých oponentů příliš materialistické ideologie, která odporovala chápání křesťanské lásky. Ta měla být tím hlavním zdrojem v řešení sociálních otázek. Zajímavou roli můžou hrát i myšlenky myslitelky Concepción Arenal, která kritizuje snižování a zobecňování pojmu chudoby. Tvrdí, že sociální problémy jsou tu od nepaměti a jsou také součástí běžné společnosti. V takové společnosti se běžně objevuje nebezpečí a katastrofy. Špatné ovšem je, že se nehovoří o slovu problém. Neboť kdyby se o těchto věcech mluvilo jako o problémech, tak by tyto problémy musely být studovány na základě lidského intelektu, morálních zásad, spravedlnosti, ale také na základě ekonomických pravidel. Téma chudoby a sociálních problému se dostává do popředí zajmu nejen intelektuálních jednotlivců, filozofů, akademií, filantropů, ale například se jimi zabývají i časopisy. Všechny tyto zdroje se nad tématy zamýšlí a hledají prostředky k jejich řešení.¹⁰² Nově již nevidíme rezignaci na toto téma jak z pohledu chudých, tak i bohatých.

Na přelomu století byl důležitou osobností v oblasti sociálních otázek katolický filozof a advokát Juan Manuel Orti y Lara. Ten se podílel na šíření nových nápadů a myšlenek například tím, že představí ve Španělsku dílo *Sociální problém a jeho řešení* od německého katolického reformisty Hitze.¹⁰³

---

100 POSADA, HERRERA, José. «*El Derecho y la cuestión social*», estudio que precede a Antonio Menger, El derecho civil y los pobres. Madrid, Librería General de Victoriano Suárez, 1898, viz. p. 27

101 CAPELLÁN DE MIGUEL, Gonzalo. *Enciclopedia del pauperismo* Vol. I Los nombres de la pobreza, Universidad de Castilla La Mancha / Escuela Contemporánea de Humanidades, 2007, viz. 79

102 CAPELLÁN DE MIGUEL, Gonzalo. *Enciclopedia del pauperismo* Vol. I Los nombres de la pobreza, Universidad de Castilla La Mancha / Escuela Contemporánea de Humanidades, 2007, viz. 81

103 Poprvé se představuje v časopise *La Ciencia Cristiana*, viz. tamtéž

Podle slov Ortize y Lary je nutné vše soustředit pouze na církev a křesťanství. Jediné katolické smýšlení a víra dokáže řešit problémy sociálních otázek. Je to z toho důvodu, že pokud se katolík chová jako pravý křesťan, tak mu nemůže být lhostejný osud někoho, kdo se má hůře než on. Úvahy dozajista odkazují na Ježíšův citát miluj bližního, jako sám sebe.¹⁰⁴ Stejnou podstatu věci propagoval již o několik let dříve katolický teolog Wilhelm Emmanuel von Ketteler. Ve své knize *Dělnická otázka a křesťanství (Die Arbeiterfrage und das Christentum)*. Zde se tvrdí, že sociální otázka je spojena se službou naučnou a pastorační. Jedině správně pokřesťanštěný národ si může doopravdy a účinně poradit s chudobou a sociálními otázkami.¹⁰⁵

Postupem času však ve Španělsku zesílilo tláčení k socialismu. Ve společnosti se preferovalo rušení majetných tříd a nastavení společného vlastnictví, které mělo zapříčinit lepší sociální podmínky. Obliba tohoto návrhu rostla zejména na španělském venkově, především na teritoriu Andalusie.¹⁰⁶ Co se týká jednotlivých postojů zastávaných dělnickou třídou, tak můžeme říct, že se jevíly skutečně bouřlivě. V podstatě bychom mohli situaci komentovat tak, že se jednalo o určitý druh anarchismu. Ve dvacátých letech minulého století podpořila extrémní socialistická hnutí například i revoluce v Rusku.¹⁰⁷

Gonzalo Miguel Capellán ve své knize velice trefně cituje dílo jiného velkého literárního tvůrce z Generace 98 Azorína. Ten ve svém díle *La voluntad*, dokonalým způsobem shrnuje celý problém lidské společnosti, zejména co se týče společenských problémů a utrpení s ním spojených.

„Azorín, la propiedad es el mal... En ella está basada la sociedad actual... La propiedad es el mal. Se buscarán en vano soluciones al problema eterno. No cabe hablar del problema social: no lo hay. Existe dolor en los unos y placer en los otros, porque existe un medio que a aquéllos es adverso y a éstos favorable.“¹⁰⁸

Pokud se vrátíme ke slovům Concepción Arenal, sociální otázky, stejně jako i problémy s nimi spjaté, lidstvo provázely od nepaměti. Španělé se s touto otázkou vypořádávali po

---

104 Matouš 22:39 [online]. [20. 7. 2023]. dostupné z <https://www.bible21.cz/online#matous/22/39>

105 Převzato z MESSNER, Johannes. *La cuestión social*. Madrid, Rialp, 1976, p. 324

106 CAPELLÁN DE MIGUEL, Gonzalo. *Enciclopedia del pauperismo* Vol. I Los nombres de la pobreza, Universidad de Castilla La Mancha / Escuela Contemporánea de Humanidades, 2007, viz. 86

107 Yepes Enrique. España en la primera mitad del siglo XX, Bowdoin College, Colegiatura Colombiana, & Universidad Pontificia Bolivariana, [online]. [Cit. 17.7.2023]. Dostupné z [https://human.libretexts.org/Bookshelves/Languages/Spanish/Breve_historia_cultural_hispanica_\(Yepes\)/05%3A_Siglo_XX/5.02%3A_Espana_en_la_primera_mitad_del_siglo_XX](https://human.libretexts.org/Bookshelves/Languages/Spanish/Breve_historia_cultural_hispanica_(Yepes)/05%3A_Siglo_XX/5.02%3A_Espana_en_la_primera_mitad_del_siglo_XX)

108 Citováno od CAPELLÁN DE MIGUEL, Gonzalo z knihy: AZORÍN. *La voluntad*, Madrid, Biblioteca Nueva, 1970, pp. 29-30

několik desítek let různými způsoby. Viděli jsme například almužny nebo propagace práv pracovníků. Byla tu také silná otázka křesťanské etiky a morálky, která učí a která měla v této jihoevropské zemi silný vliv. V neposlední řadě je tu taktéž socialismus, jaký se chtěl podílet na vyřešení problémů tím, že chtěl potlačit soukromé vlastnictví a oslabit vládnoucí třídu.

10 Téma spravedlnosti, nespravedlnosti a sociálních otázek v *Boji o život*

Jak již název díla napovídá pojednává se v něm o boji o život. Lépe řečeno o přežívání každého jednotlivce v každém dni v těžkých podmínkách, které si doba i jeho osobní situace s sebou nesla. Člověk je v životě odkázaný nejen na své schopnosti, ale stejně tak i na druhé lidi, kteří by měli slabším pomáhat pro správný vývoj a funkčnost společnosti.

Mnohé postavy v Barojově díle představují obraz dobové madridské chudiny, které se takový každodenní boj o život týká. Na jejich životních osudech a vzájemných vztazích autor kritizuje společnost, popisuje rozdíly mezi sociálními třídami a ukazuje na potřebu sounáležitosti a vzájemné pomoci.

Román nutí čtenáře zamyslet se i nad tím, jak by měla být spravedlivě lidská společnost organizována a také jestli jsou životy románových postav důsledkem spravedlnosti.

Existuje několik obecně přijímaných teorií a definic, co vlastně znamená spravedlnost, zvláště tedy ta sociální. Jednu uvádí například Luciano Barp Fontana: „La justicia es el eje de la filosofía de los derechos humanos, por ser la virtud que orienta las demás virtudes humanas hacia el bien común y no hacia el individuo, y porque la justicia implica una igualdad.“¹⁰⁹

Jiná definice hovoří o sociální rovnosti jako o důležitém základu pro pokoj ve společnosti: „La justicia social se basa en la igualdad de oportunidades y en los derechos humanos, más allá del concepto tradicional de justicia legal. Está basada en la equidad y es imprescindible para que cada persona pueda desarrollar su máximo potencial y para una sociedad en paz.“¹¹⁰

---

109 Barp Fontana, Luciano. La justicia como virtud social, Revista Académica de la Facultad de Derecho de la Universidad La Salle, 2008, pp. 27-56, cit. 27

110 Día Mundial de la Justicia Social, [online]. [Cit. 6. 7. 2023]. Dostupné z <https://www.unicef.es/educa/dias-mundiales/dia-mundial-de-la-justicia-social>

10.1 Obraz bídy

V oblasti sociálních otázek a spravedlnosti se nám nabízí řada nejrůznějších témat. Tím nejzákladnějším, na které v průběhu románové trilogie narazíme, bude obraz chudoby v Madridu. Za využití svého talentu pro realistický až naturalistický popis nám Pío Baroja dává proniknout mezi madridskou chudinu, zchátralou starostmi a nemocemi. Jak jsme si mohli dříve všimnout Barojových slov v eseji *Nietzsche y filosofía*, tak víme, že autor z Generace 98 byl pravděpodobně hluboce zasažen vidinou utrpení dětí, neboť se nám častokrát dostává jejich popisů i v *Boji o život*.

„Pululaba una nube de chiquillos desnudos, de color de tierra, la mayoría negros, algunos rubios de ojos azules. Como si sintieran ya la degradación de su miseria, aquellos chicos no alborotaban ni gritaban.“¹¹¹

Samozřejmě, že autor věnuje svou pozornost i dospělým. Všech popisů zubožených osob je v románu nespočet. Ačkoliv jsme tvrdili, že Pío Baroja nepoužívá mnoho slov či pestrý jazyk, tak můžeme vypožorovat, že pro autentické předání reality, udělal Baroja ve svém stylu určitě výjimku.

„Por el puente de Toledo pasaba una procesión de mendigos y mendigas, al cual más desastrados y sucios. Salía gente, para formar aquella procesión del harapo, de las Cambronerías y de las Injurias;... Las mujeres ocupaban casi todo el patio; en un extremo, cerca de una capilla, se amontonaban los hombres; no se veían más que caras hinchadas, de estúpida apariencia; narices inflamadas y bocas torcidas;... mendigas vergonzantes con la barba verrugosa, llena de pelos, y la mirada entre irónica y huraña; mujeres jóvenes, flacas y extenuadas, desmelenadas y negras; y todas, viejas y jóvenes, envueltas en trajes raídos.“¹¹²

---

111 BAROJA Pío. *La lucha por la vida (La busca)*, cit. 45, překlad *Boj o život*, „Hemžila se tam hejna nahatých dětí, černých jak zem, většinou tmavovlasých, ale sem tam i nějaký plaváček s modrýma očima. Ty děti ani nehlučely, ani nevískaly, jako by je už teď zalehla tíha ponížení a bídy.“, cit. 49

112 BAROJA Pío. *La lucha por la vida (La busca)*, cit. 55, překlad *Boj o život*, „Přes Toledský most se táhlo procesí těch nejotrhanějších a nejšpinavějších žebráků a žebraček. Na tohle procesí otrhanců se vrhli žebráci ze čtvrti Cambronerías, Injurias... Ženy zaplnily skoro celé nádvoří, muži se shlukli u kapličky, bylo vidět jen samé opuchlé obličejy s otupělým výrazem, bolavé zanícené nosy, zkřivená ústa..., ohavné žebračky, které měly na bradách plno bradavic a chlupů, tvářily se zavile a posměšně, mladé ženské hubené, zesláblé, rozčuchané a špinavé, a všechny, mladé i staré, zahalené do vetchých šatů...“, cit. 58

Následně Baroja vytyčuje specifické skupiny lidí, jež formovaly žebráckou společnost.

„Entre los mendigos, un gran número lo formaban los ciegos; había lisiados, cojos, mancos; unos hieráticos, silenciosos y graves; otros movedizos.“¹¹³

Otázkou však je, proč tyto osoby specifikuje. Je možnost, že se pouze jedná o další z popisů toho, co autor nezmínil. Také je tu ale možnost, že chtěl Baroja na tuto skupinu upozornit z hlediska toho, že jejich osud může být ještě těžší než u běžných žebráků. Problém může spočívat v tom, že lidé s handicapem nemohou snadno změnit svůj úděl. Nicméně Santiago Prieto také zastává názor, že zmrzačení lidé měli v Barojových vzpomínkách nesmazatelnou stopu, zejména pokud se jednalo o vojáky.¹¹⁴

Baroja dále zmiňuje ještě jednu nepřehlédnutelnou osobu, na níž také neplatí to, že Baroja vždy preferoval jen strohé popisy.

...una mujer borracha y delirante, que pedía limosna e insultaba a todo el mundo, a quien llamaban La Muerte... la cara llena de costras; uno de sus párpados inferiores, retraído por alguna enfermedad, dejaba ver en el interior del globo del ojo... Solía andar La Muerte con una lata y un cesto viejo, donde recogía lo que encontraba. Por cierta consideración supersticiosa no la echaban a la calle.¹¹⁵

Z tohoto výňatku vyplývá jeden zajímavý poznatek a tím je, že této ženě lidé pomáhali z pověrčivosti. Baroja jakoby naznačoval, že se soucit k této žebračce neprojevoval skrze chuť pomáhat nebo skrze morálku. To, co obyvatelé Madridu pobízelo k pomoci byla čistá pověrčivost. Její vzhled byl sice děsivý, ale na tuto stránku věci byli běžní lidé zvyklí. Větší respekt zde nejspíš budila její přezdívka La Muerte (Smrt/Smrt'áčka), ačkoliv v románu není specifikováno, že by snad někomu přivodila smrt. Dalším postřehem však je, že žena lidi urážela a proklínala, tudíž se jí dařilo donutit lidi k solidaritě skrze strach, který vůči ní cítili.

---

113 BAROJA Pío. *La lucha por la vida (La busca)*, cit. 55, překlad *Boj o život*, „Co do počtu bylo mezi žebráky nejvíc slepců, potom mrzáků, beznohých, bezrukých, někteří mlčenlivý, vážní, vypadali patriarchálně, jiní šmejdí sem tam.“, cit. 58

114 Prieto Santiago. Pío Baroja (1872-1956). El autor en su órbita, *Dendra Médica. Revista de Humanidades* 2013;12(2): pp. 234-257, viz. 236

115 BAROJA Pío. *La lucha por la vida (La busca)*, cit. 50, překlad *Boj o život*, „Boj o život, ...opilá, šílená žena, která žebrala a proklínala kde koho, říkalo se jí Smrt'áčka...obličej měla plný strupů, nepřičetný pohled, zavilý výraz, odchlíplé bolavé spodní víčko... vždycky s sebou nosila plechovku a starý košík, do nichž sbírala, na co přišla...Nikdo ji nevyhodil na ulici, lidé na ni z pověrčivosti brali ohled.“, cit. 53

Mohlo by nás napadnout, že taková žena urážela a proklínala svět, jelikož cítila nespravedlnost v životě jaký žila. Pokud se na to však zaměříme z jiného úhlu pohledu, tak si můžeme říct, že určitá nespravedlnost byla i v pomoci, kterou dostávala. Samozřejmě nemůžeme zpochybnit ani z hlediska Baroji, že pro ni byla pomoc potřebná. Nicméně z úryvku víme, že jí pomáhali z pověrčivosti. Z tohoto faktu nám vyplývá, že pokud by byla jiná nebo někým jiným, tak by se jí té pomoci nedostávalo.

Vedle lidí je pro zobrazení a poznání chudoby v dobovém Madridu důležitý i popis obydlí.

„llegaron cerca de unas barracas de esteras sucias y mugrientas: chozas de aduar africano, construidas sobre armazón de palitroques y cañas.“¹¹⁶

Pío Baroja nám nabízí jak některé pohledy zvenčí a z dálky, tak i řadu těch bližších zevnitř.

„Hallábase el patio siempre sucio; en un ángulo se levantaba un montón de trastos inservibles,...se veían telas puercas..., un revoltijo de mil diablos..., Cada trozo de galería era manifestación de una vida distinta dentro del comunismo del hambre; había en aquella casa todos los grados y matices de la miseria: desde la heroica, vestida con el harapo limpio y decente, hasta la más nauseabunda y repulsiva. En la mayor parte de los cuartos y chiribitiles de la Corrala, saltaba a los ojos la miseria resignada y perezosa, unida al empobrecimiento orgánico y al empobrecimiento moral.“¹¹⁷

Kromě veškerých popisů hmotné a sociální nouze pro nás bude důležité určité vysvětlení tohoto stavu. Je samozřejmostí chápat jejich těžkosti, ale Baroja zde ukazuje něco jiného. Jedná se o rezignaci a lenost spojenou s materiálním nedostatkem, ale také s problémem morálním. I přesto v čem žijí, tak si můžeme všimnout kritiky onoho přístupu, který obyvatelé domu k problémům mají. Pío Baroja neukazuje pouze, že lidé se narodili do těžkých podmínek a proto je nespravedlivé, že žijí, jak žijí. Jeho cílem je poukázat na fakt, že ať jsou

---

116 BAROJA Pío. *La lucha por la vida (La busca)*, cit. 46, překlad *Boj o život*, „...přišli na několik přístřešků, kde byly špinavé, umaštěné slamníky: africké chatrče, postavené z tyčí, klacků a slámy.“, cit. 50

117 BAROJA Pío. *La lucha por la vida (la busca)*, cit. 49, překlad *Boj o život*, „Dvůr byl vždycky samá špína, v koutě hora starých krámů,..válely se tam zamazané hadry.., rumiště kdo ví čeho., ... Každý kousek pavlače byl obrazem života jednotlivce uprostřed společenství hladu, v domě vládla bída všech stupňů a odstínů, od té důstojné, poctivě oděné do čistých hadrů, až po tu hnusnou a odpornou. Z většiny příbytků a koutů slepičárny bila do očí bída otupělá a líná, spojená s nedostatek hmotným i morálním.“, cit. 52-53

lidé kdekoliv, tak je důležité, aby se snažili, protože jedině tak se můžou zlepšovat sociální podmínky i celá zem.

Pío Baroja, jakožto autor, jenž také hodně cestoval, nevynechává ve svém díle srovnání španělského hlavního města s jinými významnými evropskými městy.

„La Nena le contó a Manuel las cosas que había visto en París, Bruselas, Gante; ... En cambio, Manuel le contó a Kate detalles de la vida pobre madrileña, que a la colegiala le producían el más profundo asombro; las cuevas, las tabernas, los descampados; le habló de los chicos que se escapaban de sus casas e iban a dormir a los rincones de las iglesias; de los que robaban...

... Sentía la niña una repugnancia profunda por la gente de la calle... Desde que se encendían los faroles no le gustaba salir de casa.“¹¹⁸

Co se jiných evropských měst týká, tak zde nevidíme žádné konkrétní charakteristiky. Nejspíše však jsou asi idealizována, jelikož mají kontrastovat s těžkým Madridským životem, který Manuel viděl a prožíval. Zároveň se nám nabízí Forbelského názor o Barojových mírně proevropských postojích.¹¹⁹

Dívka, jíž Manuel vypráví o všech Madridských úskalích, má přirozený strach z tohoto pro ni neznámého světa plného lidí, kteří se probouzejí zejména v nočních hodinách. Zároveň k těmto lidem měla jistý odpor, což opět prohlubuje sociální propast mezi vyšší a nižší společenskou vrstvou.

Baroja se na obraz chudoby dívá z několika úhlů pohledu. Zaměřuje se na chudobu lidí, jejich příbytků, ale také města samotného. Vidíme na jednu stranu, že se lidé cítí ukřivdění a podráždění, protože svůj život vnímají jako nespravedlnost. Přesto všechno se nelze zaměřovat jen na tuto realitu, ale také na problém rezignace nebo lenosti. V sociální otázce je také důležitý vztah mezi chudými a bohatými. Úskalí nastává ve vzájemném setkání těchto

---

118 BAROJA Pío. *La lucha por la vida (Mala hierba)*, cit. 61 překlad *Boj o život*, „Holčička vypravoval Manueovi o všem, co viděla v Paříži, Bruselu, Gentu... Manuel jí oplátkou vyprávěl podrobnosti o madridské bídě, nad kterou studentka z hloubi duše užasla, jeskyně, hospody, život pod širým nebem, říkal jí o dětech, jež utíkají z domu a přespávají někde v koutě kostela,...kradou,...
...dívka měla odpor k pouličnímu davu... Jakmile se rozsvěcely na ulicích lampy, nerada vycházela z domu.“, cit. 228

119 FORBELSKÝ, Josef, SÁNCHEZ FERNÁNDEZ, Juan. *Španělská moderní literatura*, Praha, Karolinum, 2017, viz. 82

dvou světů. Bohatí mají strach z chudinské sociální třídy, nočního města a pobudů. Na oplátku i chudší lidé pohrdají bohatými a vzájemně si tak staví sociální bariéru.

„¿A qué vienen aquí a echárselas de caritativos?... ¿Que vivimos mal? ¿Que no cuidamos a los chicos? ¿Que nos emborrachamos? Bueno, pues que nos den su dinero y viviremos mejor, pero que no se nos vengán con bonos y con consejos.“¹²⁰

10.2 Kritika společnosti, vzájemné vztahy, morálka

Spisovatelé jako Baroja, Machado, Unamuno či Azorín, byli v Generaci 98 těmi, kdo se nejvíce zabýval morálkou. Obzvláště pro prvního jmenovaného se skutečně jednalo o velice závažné téma. Se společenskou morálkou i morálkou jednotlivců souvisejí společenské i mezilidské vztahy zobrazované v románu. Baroja se věnuje různým podobám vztahů mezi lidmi a nepomíjí přitom ani vztahy mezi sociálními třídami, ani pracovní vztahy.

Jeden z řady problémů lidí, který uvádí Baroja v příběhu je, že se k sobě nedovedou chovat patřičně se stejnou důstojností, z čehož plynou špatné vztahy mezi lidmi a další společenské potíže. Kromě toho se Baroja v románu věnuje i obecné kritice negativních lidských vlastností.

„¿Te has fijado? -añadió-. ¡Qué pocas caras humanas hay entre los hombres! En estos miserables no se lee más que la suspicacia, la ruindad, la mala intención, como en los ricos no se advierte más que la solemnidad, la gravedad, la pedantería. Es curioso, ¿verdad? Todos los gatos tienen cara de gatos, todos los bueyes tienen cara de bueyes; en cambio, la mayoría de los hombres no tienen cara de hombres.“¹²¹

Josef Forbelský tvrdí, že Baroja se vyloženě nestaví ani na stranu chudých, ani na stranu bohatých.¹²² V této ukázce vidíme konkrétní příklad tohoto tvrzení. Nemůžeme říci, že všechny sociální problémy souvisí pouze s podlostí a nesoucitností bohatých vůči chudé

120 BAROJA Pío. *La lucha por la vida (La busca)*, cit. 103-104, překlad *Boj o život*, „Co sem lezou, předstírat lidumilnost?...Co chtějí vědět? Jak mizerně žijeme?...A nestaráme se o děti? Že pijeme? Prosím, ať nám dají své peníze, a budem žít líp, ale ať sem nelezou dávat almuženy a rady.“, cit. 268

121 BAROJA Pío. *La lucha por la vida (La busca)*, cit. 114, překlad *Boj o život*, „Všimnul sis,“ dodal, „jak málo lidí má opravdu lidskou tvář? V obličejích těch chudáků čteš jenom podezřívavost, nízkost, poťouhlost, tak jako ve tváři bohatých vidíš okázalost, přísnost, neústupnost. Zvláštní, že? Každá kočka má kočičí tvář, býk vypadá jako býk, ale lid většinou vůbec nevypadá jako lidi.“, cit. 59

122 SÁNCHEZ FERNÁNDEZ, Juan, FORBELSKÝ, Josef. *Španělská moderní literatura*, Praha, Karolinum, 2017, viz. 82

společenské třídě. Obě skupiny mají řadu negativních vlastností. Pro správný chod společnosti musí každý pracovat se svými morálními zásadami. Baroja ukazuje, že tento životní úkol všech není vůbec nic snadného. Tito rozdílní lidé na sebe totiž v příběhu románu často útočí.

„Por tal motivo, la Encarna odiaba cordialmente a la Milagros y a los individuos de su familia, y los ponía a todas horas de cursis y de muertos de hambre, los injuriaba con motes desdeñosos... los de una y otra familia, no se miraban sin maldecirse y sin desearse mutuamente las mayores desgracias.“¹²³

Přestože jsme zmínili, že autor nikomu z nich nedával úplně za pravdu, tak vidíme, že v této konkrétní situaci nesou vinu spíše ti bohatší. A pravdou je, že v příběhu je poněkud horší vyobrazení bohatších ve vztahu k chudým. Navíc musíme uvážit fakt, že chudí mají k dispozici těžší životní podmínky a proto jsou daleko náchylnější k projevům agrese, které vznikají například z nedostatku základních potřeb nebo právě z nedostatku úcty od těch bohatších vůči nim.

„La carrera secó sus lágrimas y reanimó sus iras. Estaba dispuesto a no volver a casa del señor Custodio, aunque se muriera de hambre. La ira le subía en oleadas a la garganta; sentía furor negro, vagas ideas de acometer, de destruir todo, de echar todas las cosas al suelo y despanzurrar a todos los hombres...“

Y luego generalizaba su odio y pensaba que la sociedad entera se ponía en contra de él y no trataba más que de martirizarle y de negarle todo. Pues bien; él se pondría en contra de la sociedad, se reuniría con el Bizco y asesinaría a diestro y siniestro, y cuando, cansado de hacer crímenes, le llevarán al patíbulo, miraría desde allí al pueblo con desprecio y moriría con un supremo gesto de odio y de desdén.“¹²⁴

---

123 BAROJA Pío. *La lucha por la vida (La busca)*, cit. 53, překlad *Boj o život*, „Proto Encarna z duše nenáviděla Milagros a vůbec celou její rodinu, neustále se jim posmívala, jak chcípají hlady, urážlivě a pohrdavě jim přezdívala...obě rodiny si nadávaly, jen se na sebe podívaly, a vzájemně si přály to nejhorší.“, cit. 56

124 BAROJA Pío. *La lucha por la vida (Mala hierba)*, cit. 164 překlad *Boj o život*, „...Oschly mu slzy a narůstal v něm vztek. Rozhodl se, že se k panu Custodioví už nevrátí, i kdyby měl pojit hlady...Návaly vzteku mu svíraly hrdlo, zaslepovala o nenávist, nejráději by vraždil, zničil kdeco, pošlapal a rozdupal, podřezal celý svět...Pak jeho nenávist padla vůbec na všechno, říkal si, že celá lidská společnost mu jen křivdí, trápí ho a všechno mu odpírá. Ale ať si, on se proti té společnosti postaví, spojí se se Šilhounem, bude kolem sebe bít hlava nehlava, a až ho omrzí vraždit a povedou ho na šibenici, rozhlédne se jen pohrdlivě po lidech kolem a zemře s opovrhivým, nenávistným úsměškem na rtech.“, cit. 171

Zde máme příklad toho, jak člověk, který čelil nedostatku morálních zásad ostatních lidí z jiné společnosti následně sám ztrácí svou vlastní morálku. Všechny nahromaděné křivdy a problémy mohou vést k naprosté ztrátě zábran a v neposlední řadě podporovat chuť se mstít. Manuel je natolik rozčilený a ukřivděný, že je ochoten druhé dokonce zabíjet a to klidně i s tím důsledkem, že by přišel sám o svůj vlastní život.

Mimo samotných vztahů mezi chudší a bohatší společenskou vrstvou, doprovázené problémy s morálními zásady, jsou zde i další obtíže kritizované Barojou. Tím následujícím jsou problémy ve vztazích na pracovišti. A poněkud lépe a přesněji řečeno vztahy mezi nadřízenými a podřízenými nebo přímo můžeme hovořit o problému vykořisťování.

O jedné z těchto Barojových kritických zmínek se dočítáme ve druhé části románu v *Mala hierba*, kdy si Manuel prohlíží sochy v ateliéru, kde bydlel jeho přítel Robert Hasting.

„... Da miedo. ¿Qué quieren decir esos hombres? —El autor los llama «Los explotados».. Quiere dar a entender que son los hombres a quienes agota el trabajo. Poco oportuno el asunto para España.“¹²⁵

Baroja nám ukazuje nejen negativní obraz jaký nese vykořisťování, ale zároveň je zde přímo zmíněné Španělsko jako zem, v níž se realizuje tento morální přestupek v pracovní oblasti.

Jak zmíníme v další podkapitole, práce má v Barových očích i z hlediska sociálních otázek velkou hodnotu, nicméně také nesouhlasí s tím, aby byl člověk pouhým strojem, a už vůbec, aby byl jakkoliv utiskovaný svými nadřízenými. Tímto způsobem se opět dostáváme k problému s lidskou morálkou, kdy se jednoduše bohatší nedokáže dobře a s úctou chovat k chudšímu, stejně tak nadřízený ke svému podřízenému.

„Manuel, de asco, no podía dormir..., Se sentía siempre cansado; pero, a pesar de esto, trabajaba automáticamente.

Luego nadie le hacía caso; los demás panaderos, una colección de gallegos bastante brutos, le trataban como a una mula; ni siquiera se ocupó alguno de ellos en saber el nombre de Manuel, y unos le llamaban: «¡Eh, tú, Choto!»; otros le gritaban: «¡Hala, Barriga!»; cuando hablaban de él, decían «O golfo, de Madrid», o solamente «o golfo».“¹²⁶

---

125 BAROJA Pío. *La lucha por la vida (Mala hierba)*, cit. 13 překlad *Boj o život*, „... Jde z nich strach. Co chtějí ti lidé říct?“

„Autor je nazývá Vykořisťování. Tím chce vyjádřit, že jsou to lidé, které vyčerpává dřina. Není to zrovna přílehavý námět pro Španělsko.“, cit. 182

126 BAROJA Pío. *La lucha por la vida (La busca)*, cit. 105 překlad *Boj o život*, „Manuel nemohl ošklivostí ani spát..., Měl neustále pocit, že padne únavou, ale pracoval dál jako stroj.

Pravděpodobně tím nejtěžším a nejvíce zmiňovaným prohřeškem morálky, který je velice frekventovaný v celé společnosti, je nedostatek soucitu s druhými.

„Luego fueron desfilando busconas, chulos y celestinas. Todo el Madrid parásito, holgazán, alegre, abandonaba en aquellas horas las tabernas, los garitos,... los refugios del vicio, y por en medio de la miseria que palpitaba en las calles, pasaban los trasnochadores con el cigarro encendido, hablando, riendo, bromeando con las busconas, indiferentes a las agonías de tanto miserable desharrapado, sin pan y sin techo, que se refugiaba temblando de frío en los quicios de las puertas.“¹²⁷

Baroja velmi nápadně dává najevo svými přívlastky nespokojenost s Madridem a sociální situací, v níž musí žít. Často se opět shledáváme s kritikou nočního Madridského života, jaký je symbolem veškerých špinavostí brzdících kultivovaný vývoj města. Také je potřeba podotknout, že je to ukázkový příklad lhostejnosti v lidských vztazích a Darwinovy teorie přežití, kde se nehledí na potřeby druhých a sociálně slabších. Bohužel takovéto projevy ve společnosti, nevěstí ani nic dobrého pro budoucí fungování společnosti.

S ještě daleko tvrdším Barojovým pranýřováním bohatých, se setkáváme v románu o něco později.

„Era gente astrosa: algunos, traperos; otros, mendigos; otros, muertos de hambre; casi todos de facha repulsiva... Era la herpe, la lacra,... todos los estigmas de la enfermedad y de la miseria.

—Si los ricos vieran esto, ¿eh? —dijo don Alonso. —¡Bah!, no harían nada —murmuró Jesús. —¿Por qué? —Porque no. Si le quita usted al rico la satisfacción de saber que mientras él duerme otro se huela y que mientras él come otro se muere de hambre, le quita usted la mitad de su dicha.“¹²⁸

A co víc, nikdo si ho nevěšimal, ostatní pekaři, celá horda Galicijců hrubého ražení, s ním jednali jako s mezkem, žádného z nich ani nenapadlo se Manuela zeptat, jak se vlastně jmenuje, volali na něj jenom: „Pojď sem ty tele!“ A jiní zas: „Hej, bařtoun!“ Když o něm mluvili, neřekli mu jinak než madridský syčák nebo ten syčák.“, cit.111

127 BAROJA Pío. *La lucha por la vida (mala hierba)*, cit. 167, překlad *Boj o život*, „Potom se vyrojili páskové, štětky a buzeranti. Celý ten příživnický, líný, veselý Madrid vylézal v tu chvíli z hospod, doupat... hříšných koutů a mezitím hemžením bídy šel po ulici nějaký flamendr, , pokuřoval cigáro, bavil se, smál se a žertoval s děvkami, zcela hluchý k bolestem té spousty otrhaných ubožáků bez chleba, bez střechy nad hlavou, kteří se prokřehlí zimou choulí u prahu dveří.“, cit. 175

128 BAROJA Pío. *La lucha por la vida (La Busca)*, cit. 120 překlad *Boj o život*, „Všechno lidé zbědovaní, někteří byli hadráři, jiní žebráci, další polomrtví hlady, skoro všichni vypadali odporně... Strupy, boláky,... příznaky všech nemocí a bídy.

Celý problém nespočívá pouze v tom, že by měli bohatí odpor k chudákům, nebo že by o ně nejevili zájem. Španělský spisovatel čtenářům bez okolků vysvětluje, že by tím ztratili své vlastní potěšení. Bohatý nemůže být soucitný a už vůbec aktivně pomáhat bližnímu, jelikož by tím bránil v podstatě vlastním ubohým potřebám. Míra veškerého sobectví a zkaženosti lidské morálky je tak bezpochyby dovedena na maximum.

Zároveň se nevhodné smýšlení u určité skupiny lidí může dále podepisovat pod šířením delikvence odporu k celé společnosti.

„...Era éste un tipo vulgar, mitad mendigo, mitad ladrón; poco inteligente, pero hábil. No tenía más que un sentimiento fuerte, el odio por el labrador, unido a un instinto antisocial enérgico.“¹²⁹

Určité kárání společnosti se nám může zdát i při pomýšlení na fakt, že člověk je při veškerém rozhodování a směřování pouze omezený svými penězi.

„Si yo tuviera dinero, ¿me haría cura?... , pero no tengo un cuarto, y mi madre y mis hermanas están esperando a que acabe la carrera. ¿Y qué voy a hacer?“¹³⁰

Zde se nám stejně jako vřadě jiných případů naskytuje otázka, zdali je v tomto uspořádání spravedlnost či nikoli. Neboť člověk se rozhoduje o svém celoživotním povolání, ale jeho výběr a směřování je omezeno čistě na úroveň jeho financí, a proto se nemůže rozhodovat v tak zásadních věcech podle své svobodné vůle a vnitřního přesvědčení.

Mezilidské vztahy i vztahy mezi společenskými vrstvami patří spolu s otázkou morálky mezi nejzákladnější témata celého románu a sociálních otázek. Pío Baroja směřuje ostrou kritiku jak vůči chudým, tak zejména vůči bohatým. Naráží na problém soucitu s druhými, která je,

---

„kdyby to tak viděli bohatí, co?“ řekl don Alonso.

„Ach, nehnuli by stejně ani prstem,“ zamručel Jesús.

„Proč?“

„Protože ne. Protože když vezmete boháči jeho radost z vědomí, že zatímco on spí, druhý mrzne, zatímco on jí, druhý umírá hlady, seberete mu polovinu jeho štěstí,“ cit. 292

129 BAROJA Pío. *La lucha por la vida (Aurora roja)*, cit. 14-15 překlad *Boj o život*, „Byl to sprostý chlap, napůl žebrák, napůl zloděj, moc chytrý nebyl, ale měl se k světu. Jeho jediný cit byla nenávisť k sedlákům a instinktivní odpor ke společnosti.“, cit. 385

130 BAROJA Pío. *La lucha por la vida (Aurora roja)*, cit. 5, překlad *Boj o život*, „Šel bych já na kněze mít peníze?“... Ale nemám ani co by za nehet vešlo a moje matka a sestry čekají, až dostuduju. Tak co mi zbývá?“, cit. 378

jak jsme zmínili dříve, i otázkou lidské vyspělosti. Větším problémem ale zůstává, že je toto jednání záměrné pro vlastní pocit slasti. Kvůli nedostatku respektu a sociálních potřeb může docházet ke ztrátě morálních zábran, což může vést k páchání jakéhokoliv stupně násilí. Navíc u nemajetných se vyvolává a graduje odpor k celé společnosti. Nutno podotknout, že plyne ze životních zkušeností.

„...acerca de puntos y complicaciones sentimentales, que al alemán intrigaban, y que Manuel resolvía con su perspicacia y su instinto de chiquillo vagabundo, convencido de que todos los móviles de la vida son egoístas y bajos.“¹³¹

10.3 Potřeba práce

Jednou z dalších zcela nezbytných sociálních otázek je otázka práce. Pío Baroja tomuto tématu věnuje podstatnou část svého románu. Spisovatel baskického původu se zaměřuje na to, že práce je nejen potřebnou pro celou nejen španělskou společnost, dokonce je přímo nutností. Baroja zcela jasně ukazuje své pozitivní stanovisko vůči pili a lidské dřině a naopak odvrácenou tvář lenosti a odporu k nějaké činnosti.

„Esos quieren hacer de golpe y porrazo una obra hermosa y no hacen más que hablar y Hablar...“

...Hoy no eres más que un vago, y debes hacerte obrero. Lo que soy yo, lo que somos todos los que trabajamos. Muévete, actívate. Ahora la actividad para ti es un esfuerzo; haz algo; repite lo que hagas, hasta que la actividad para ti sea una costumbre. Convierte tu vida estática en vida dinámica... Quiero decirte que tengas voluntad.“¹³²

Autor nabádá skrze postavu Roberta Hastinga k tomu, že práce není žádná jednoduchá záležitost. Práce je pro člověka námahou, které se však jednotlivec musí přizpůsobit a kráčet s

---

131 BAROJA Pío. *La lucha por la vida*, cit. 106, překlad *Boj o život*, „...v citově složitých otázkách, nad nimiž si Němec marně lámal hlavu a které Manuel dovedl chytře řešit instinktem toulavého dítěte, jež ví, že sobectví a špatnost vládne světem.“, cit. tamtéž

132 BAROJA Pío. *La lucha por la vida (Mala hierba)*, cit. 21, překlad *Boj o život*, „Tihle chtějí naráz, jedinou ranou kladiva stvořit nádherné dílo, a nedělají nic jiného, než že mluví a mluví“...

... Dnes jseš pouhý pobuda, dělníkem se teprve musíš stát. Jako jsem já, jako jsme my všichni, kteří pracujem. Rozhýbej se vzbud' se... ale dělej něco, a co uděláš, dělej znovu a znovu, až se ti činnost stane zvykem. Proměň svůj nehybný život v pohyb... máš vypěstovat vůli., cit. 190

ní každý den svého života. Je dobrá a potřebná nejen pro člověka samotného, ale také pro celou společnost, v níž žijeme. Ten, kdo se o nic nesnaží, je nikým nebo, i jak sám autor říká, povalečem. Aby však byl efektivním pracovníkem musí se do tohoto stavu dopracovat, což, jak vidíme, je otázkou vůle každého z nás. To vše platí pro každou naši práci a činnost. Baroja se zde speciálně zaměřuje na umění, mezi které můžeme zařadit i literaturu. Umění je pro Baroja to samé jako každá jiná práce, což znamená, že také potřebuje velkou dávku trpělivosti a věnovaného času.

Nikdo nemá právo zpochybňovat umělce jako toho, kdo skutečně pracuje, ani si nemůže myslet, že umělec je tím, kdo má vést pouze pohodlný život.

„—Pero oye, tú —le dijo—. ¿Es que tú crees que yo voy a trabajar por ti mientras tú andas golfeando? Quia, hombre.

—Yo no sirvo para estas porquerías de reactivos —replicó Bernardo, malhumorado—; yo soy un artista.

—Lo que tú eres es un imbécil, que no sirves para nada.“¹³³

Důležitost práce nelze z hlediska Barojových idejí nijak zpochybňovat. Proč jeden pracuje a druhý ne? Proč si jeden člověk žije dobře a druhý ne? Z jakého důvodu někdo živoří a druhý má naopak dostatek sociálních jistot? Je to vždy spravedlivé?

Na všechny tyto otázky bychom mohli hledat řadu odpovědí. Pokusíme se několik odpovědí z románu uvést. Například se velice často objevuje dvojice pobudů Vidal s Bizcem, kteří svůj postoj k práci dávají zřetelně najevo.

“Ninguno de los dos se preocupaba en buscar trabajo.“¹³⁴

Jindy autor popisuje realitu ještě daleko radikálněji:

-¿Y de trabajar? ¿Nada? -preguntó Manuel.

-¡Trabajar!... pa el gato -contestó Vidal.

---

133 BAROJA Pío. *La lucha por la vida (Mala hierba)*, cit.29, překlad *Boj o život*, „Snad si nemyslíš, že já za tebe budu pracovat a ty se budeš jen flákat? To tedy ne, člověče.“

„tohle svinstvo, máchat se ve vývojkách, to pro mě není... Já jsem umělec.“

„Ty jseš leda pitomec, který není k ničemu.“, cit. 198-199

134 BAROJA Pío. *La lucha por la vida (Mala hierba)*, cit. 129, překlad *Boj o život*, „Starat se, aby našli práci, je ani nenapadlo“, cit.292

... En el cerebro de aquella bestia fiera no habían entrado, ni aun vagamente, ideas de derechos y de deberes. Ni deberes, ni leyes, ni nada; para él la fuerza era la razón; el mundo un bosque de caza. Sólo los miserables podían obedecer la ley del trabajo; así decía él: El trabajo pa los primos; el miedo pa los blancos.

... Tenían aspecto entristecido, de gente perseguida y famélica, la mirada tímida y huraña.

-Esos son los que trabajan -exclamó Vidal-. Así están ellos.

-Que se hagan la santísima murmuró el Bizco.¹³⁵

Dva známí hlavního hrdiny příběhu, kteří žijí na ulici, zcela evidentně ukazují svůj postoj k celému pracovnímu problému. Tito muži nejen, že nejeví zájem o práci a tím i zlepšení vlastního života, ale oni přímo pohrdají jakýmikoliv povinnostmi, pravidly a zákony. Nejedná se však o jedinou s nimi spojenou obtíž, protože oni pohrdají a nenávidí veškeré osoby, které povinnosti a pravidla dodržují, stejně jako ponižují a urážejí všechny, kdo pracují. V tomto případě můžeme bez pochybností říci, že jejich každodenní život na ulici se spoustou problémů, je důsledkem jejich svobodné vůle nepracovat. Vidal a Bizco čelí čisté spravedlnosti s jakou ve své existenci počítají. Baroja, jenž je v tomto ohledu s Manuelem ztotožněn, nazývá Vidala bestií a divokým zvířetem. Je to tedy někdo, koho nelze hodnotit jako normálního člověka se zdravím intelektem.

Způsob jejich života a nesnáží, které jim běžně nastávaly, Baroja v románu popisuje například takto:

A veces el Bizco y Vidal habían pasado malas épocas, comiendo gatos y ratas, guareciéndose en las cuevas del cerrillo de San Blas, de Madrid Moderno y del cementerio del Este; pero ya tenían los dos su apaño.¹³⁶

---

135 BAROJA Pío. *La lucha por la vida*, cit. 111 překlad *Boj o život*, „A třeba pracovat, to nic?“ ptal se Manuel. „Pracovat! To je pro kočku!“ odpověděl Vidal.

...Do hlavy toho divokého zvířete nikdy ani mlhavě nepronikly myšlenky o právu a povinnosti. O povinnostech, zákonech, prostě o ničem, násilí bylo jeho moudrostí, svět byl honební revír. Pouze ubožáci se mohli podrobit zákonu o práci, a jen říkával: „Hlupáci mají práci, zbabělci mají strach.“

...Vypadali nešťastně, jako lidé pronásledovaní, hladoví, z očí jim hleděla bázeň a strach.

„Tohle jsou ti, co pracují,“ řekl Vidal nahlas. „Takhle vypadají.“

„Ať se jdou vycpat,“ zavrčel Šilhoun., cit. tamtéž

136 BAROJA Pío. *La lucha por la vida*, cit. 111, překlad *Boj o život*, „Občas dolehly na Vidala s Šilhounem zlé časy, museli jíst kočky a krysy a střechu nad hlavou hledali v jeskyních kopců San Blas, v Madridu Moderno, na hřbitově v Este, ale oba v tom už uměli chodit.“, cit. 117

Jediným pozitivním faktem, který bychom v ukázce mohli najít je ten, že Baroja po vzoru Nietzscheho ideologie vyobrazuje člověka jako schopného vždy přežít a poradit si.¹³⁷

Tím nejhorším naopak je, že tito muži mají ze svého způsobu života radost a navíc si přejí, aby i jiní prožívali stejné sociální a existenční problémy.

„-Es lo que tú debes hacer -dijo Vidal-. Venirte con nosotros. ¡Si ésta es una vida de chipendi!“¹³⁸

Co se práce a společenského systému týká Baroja nám předkládá své letité zkušenosti dokonalého pozorování. Zprostředkovává nám také důležitý rozdíl mezi denním a nočním Madridem. Neboť denní Madrid je symbolem té práce, která je častěji poctivá, související se slušným živobytím, na rozdíl od toho Madridu, jehož skrývá noc. Noční Madrid je plný loupeží, podvodů, nevěstek nebo i lidí, kteří se dobrovolně rozhodují pro špatný život jako byli Vidal s Bizcem.

... como un búho ante la luz, y mientras tanto comenzaban a pasar obreros... El Madrid trabajador y honrado se preparaba para su ruda faena diaria.¹³⁹

V sociální otázce související s prací zastával Baroja naprosto jasný postoj. Člověk ve společnosti je potřebný jedině takový, který vyvíjí nějakou aktivitu, aby byl společnosti a okolí nápomocný. Z uvedených ukázek můžeme vyčíst, že je zcela nemyslitelné, aby kdokoliv prací pohrdal. Z jistého úhlu pohledu by se dalo zamyslet nad tím, proč se tito lidé rozhodují tímto způsobem a práci odmítají. Zdali je možné, že je jejich vůle a morálka ponížena nějakými předešlými životními zkušenostmi. Nicméně i v souvislosti Barojou je potřeba k člověku přistupovat jako k inteligentnímu svobodnému jedinci, jenž musí v dobrém nakládat se svou vůlí a morálkou. A proto bychom mohli říci, že zde vidíme životy postav a jejich důsledky jako spravedlnost.

---

137 Crippa Francesca. La imagen de España en Vidas Sombrias de Pío Baroja entre la búsqueda de la identidad y la crítica social, *LEJANA. Revista Crítica de Narrativa Breve* N° 3 (2011), pp. 1-16, viz. 2

138 BAROJA Pío. *La lucha por la vida*, cit. 110, překlad *Boj o život*, „Víš, co bys měl udělat?“ řekl Vidal. „Dát se k nám.“ Protože tohle je žužo život., cit. 116

139 BAROJA Pío. *La lucha por la vida*, cit. 167, překlad *Boj o život*, „...jako noční pták, který se bojí světla, zatímco kolem chodili už lidé do práce... Madrid pilný a poctivý se připravoval na svou každodenní dřinu.“, cit. tamtéž

10.4 Vzájemná podpora

Další neméně důležitá funkce, která má při životě udržovat lidskou společnost, je vzájemná podpora. V románu se setkáváme s řadou jednotlivých příkladů. V následujících odstavcích si uvedeme dva, jenž mezi sebou zajímavým způsobem kontrastují.

První z nich bude pro běžnou společnost a lidskou morálku ta nejznámější forma podpory, tedy lidská solidárnost.

„Yo no tengo dinero; no he podido tampoco almorzar. —¡Ah!, ¿no? Anda, vente conmigo.“¹⁴⁰

V tomto úryvku Pío Baroja vyobrazuje situaci, kde je protagonista románu Manuel v tíživé situaci a chybí mu finance. Proto nemůže pokrýt ani své základní potřeby jako je jídlo. V tomto případě, skrze postavu Jesúse, autor ukazuje nutnost soucitu k bližnímu a výpomoc v nouzi, která zastává roli základního stavebního kamene v lidské společnosti a všech sociálních záležitostech.

V jiném případě se vzájemná podpora objevuje v poněkud odlišném světle.

„...por lo que decía Vidal, todos los randas..., se ayudaban unos a otros.“¹⁴¹

Zloději v románu se navzájem dokážou podporovat. Samozřejmě můžeme hovořit i o negativní stránce věci, jako je podpora ve zločinnosti či nemorálních záležitostech. Na druhou stranu si tito lidé dokázali být vzájemnou oporou i co se týká samotného přežití. Zajisté na ulici vládla darwinovská teorie o přežití silnějšího, avšak zástupci těch nejnižších vrstev v řadě situací chápali, jak nezbytné je, aby tu jeden pro druhého byli. Je pravděpodobné, že Baroja chtěl nejspíš ukázat to, že jakákoliv společnost či společenská vrstva, musí chápat jako fakt, že bez vzájemné sounáležitosti nemůže obstát.

---

140 BAROJA Pío. *La lucha por la vida (Mala hierba)*, cit. 87, překlad *Boj o život*, „Nemám peníze, nemohl jsem ani obědovat.“

„Aha, nemáš. No tak pojď se mnou.“, cit. 253

141 BAROJA Pío. *La lucha por la vida*, cit. 110 překlad *Boj o život*, „Podle toho, co říkal Vidal, všichni zlodějíčkové..., navzájem si pomáhali.“, cit. tamtéž

11 Závěr

V diplomové práci jsme se zaměřili na téma spravedlnosti, nespravedlnosti a sociálních otázek v románové trilogii *Boj o život*. Po důkladném prostudování díla jsme zjistili autorova stanoviska k dané problematice. K pojetí sociálních otázek jako takových měl tento významný zástupce Generace 98 nejbližší k názorům španělských krausistů. To znamená, že Baroja, stejně jako krausističtí myslitelé, pojímal problematiku sociálních otázek v širším měřítku a neřešil ji pouze jako problém materiální chudoby. Na jednotlivých situacích v námi studovaném díle jsme viděli, že se zde Pío Baroja zaměřuje na nejrůznější aspekty lidské společnosti. Důležitá se mu jevila nejen materiální chudoba, ale potřeba fungování celé dobové španělské společnosti. Zjistili jsme, že pro správné fungování společnosti je nezbytná potřeba dobrých vzájemných vztahů, založených na respektu mezi všemi sociálními třídami, stejně jako solidarita bohatší sociální vrstvy s tou chudší. Baroja ale také apeluje i na španělskou chudinu, aby nepodléhala zoufalství, životní rezignaci, lenosti a už vůbec, aby nepáchala násilí na ostatních spoluobčanech. Z románu jsme se zjistili, že podle Barojova názoru řešení sociálních otázek spočívá v poctivé práci celé společnosti a ne pouze několika individualit.

Pío Baroja jakožto autor, ale i jako člověk, byl velice citlivý k záležitostem chudoby a sociální nespravedlnosti. Na otázku spravedlnosti těchto problémů nenalzáme jednoduchou odpověď. Je pravdou, že někdy může být člověk chudý, protože nepracuje nebo práci dokonce odmítá a raději žije nebezpečný život na ulici. Můžeme si toho všimnout například u postav Bizca s Vidalem. Člověk je často jakožto tvor nešťastný a nachází se v nespravedlivé situaci, jelikož žije ve světě, jehož smysl je těžko pochopitelný. Může se občas i stát, že život jedince se rapidně sociálně zlepší, nicméně se jedná o čistou náhodu, k níž často nedochází a navíc se většinou neopakuje.

Obecně bychom mohli tvrdit, že podle Pía Baroji může být sociální problém spravedlnost, ale z většiny případů jde o nespravedlnost, jelikož svět je nespravedlivý. Nicméně spisovatel vidí v životě naději, neboť shledává člověka jako schopného poradit si ve všech životních situacích.

12 Resumé

Diplomová práce se soustředila na téma spravedlnosti, nespravedlnosti a sociálních otázek v trilogii *Boj o život* od spisovatele Pía Baroji. Práce rozebírala autorovy představy o dobové španělské společnosti a také se zaměřila na jeho osobní vztah ke své rodné zemi a jeho hlavnímu městu. Nelhostejný vztah k zemi a městu se ukazoval v jeho dílech, která byla autorovou konstruktivní kritikou španělské společnosti. Ta byla protkaná řadou problémů, jako je těžká forma chudoby, násilí a špatné vzájemné vztahy. Baroja byl aktivním anarchistou, který se vůči této společnosti vymezoval a chtěl ji změnit. Zástupce Generace 98 však odmítal radikální, krvavou formu, která by tuto společnost násilně rozbila. Barojovým anarchismem je anarchismus slovní, který využívá ve svých literárních dílech. Pío Baroja díky svému pozorovacímu talentu a silnému smyslu pro uchopení reality, zprostředkovává čtenářům možnost situovat se do nejrůznějších problémových situací spojených s utrpením. Právě to bylo autorovým záměrem, jelikož si přál, aby se v lidech prohloubil smysl pro soucítění a morální zásady.

V rozboru samotného literárního díla jsme postihli několik problematik patřících mezi sociální otázky a problémy lidské společnosti pohledem představitele Generace 98 Pía Baroji. Mezi ně patří témata bídy, morálky, dobrých vzájemných vztahů mezi lidmi a mezi společenskými vrstvami, nutnost pracovat a také vzájemná podpora a spolupráce.

V řešení otázky spravedlnosti či nespravedlnosti těchto sociálních poměrů a životních situací jsme dospěli k závěru, že řada záležitostí a důsledků může být daná náhodou, tudíž by se nejednalo o skutečnou spravedlnost. V jiných situacích jsme odhalili, že důsledky jednání podle svobodné vůle člověka, který si vybírá život a svět, v němž žije, jsou vlastně spravedlivé.

13 Resumen

La tesis se centró en el tema de la justicia, injusticia y cuestiones sociales en la trilogía *Lucha por la vida* del escritor Pío Baroja. La tesis analizó las opiniones del autor sobre la sociedad española de la época y también se centró en su relación personal con su país natal y su capital. La relación indespegada con España y Madrid se refleja en sus obras, que fueron la crítica constructiva del autor a la sociedad española. La sociedad era llena de problemas, como pobreza extrema, violencia y malas relaciones mutuas. Baroja fue un anarquista activo que se definió en contra de esta sociedad y quiso cambiarla. Sin embargo, el representante de la Generación del 98 rechazaba una forma radical y sangrienta que destruiría la sociedad de una forma violenta. El anarquismo de Baroja es el anarquismo verbal que utiliza en sus obras literarias. Gracias a su talento de observación y un sentido profundo de comprensión de la realidad, el autor brinda a los lectores la oportunidad de ubicarse en diversas situaciones problemáticas asociadas con el sufrimiento. Esto fue la intención del autor que deseaba profundizar el sentido de compasión y los principios morales de la gente.

En el análisis de la propia obra literaria plasmamos varios temas pertenecientes a las cuestiones sociales y problemas de la sociedad humana desde el punto de vista del representante de la Generación del 98, Pío Baroja. Entre los problemas están los temas de la pobreza, la moralidad, las buenas relaciones mutuas entre las personas y entre las clases sociales, la necesidad de trabajar, así como el apoyo mutuo y la cooperación. Al resolver la cuestión de la justicia o injusticia de estas condiciones sociales y situaciones de vida, llegamos a la conclusión de que muchos asuntos y consecuencias pueden darse por casualidad, por lo tanto no sería verdadera justicia. En otras situaciones descubrimos que las consecuencias de actuar según el libre albedrío de una persona que elige la vida y el mundo en que vive son en realidad justas.

14 Seznam použité literatury

Primární literatura:

BAROJA Pío. *La lucha por la vida (Aurora roja)*, Biblioteca Libre Omegalfa, 2018

BAROJA Pío. *La lucha por la vida (La busca)*, con Prólogo de Ricardo Senabre, [online]. Dostupné z <https://mercaba.org/SANLUIS/ALiteratura/Literatura%20contempor%C3%A1nea/Baroja,%20P%C3%ADo/La%20busca.pdf>

BAROJA Pío. *La lucha por la vida (Mala hierba)*, ESPA EBOOK, [online]. Dostupné z [https://www.solidaridadobrero.org/ateneo_nacho/libros/Pio%20Baroja%20-%20Mala%20hierba%20\[La%20lucha%20por%20la%20vida%2002\].pdf](https://www.solidaridadobrero.org/ateneo_nacho/libros/Pio%20Baroja%20-%20Mala%20hierba%20[La%20lucha%20por%20la%20vida%2002].pdf)

BAROJA Pío. *Boj o život*, Odeon, Praha, 1970

Sekundární literatura:

AZORÍN. *La voluntad*, Madrid, Biblioteca Nueva, 1970

BAROJA, PÍO. *Nietzche y la filosofía*

Baroja, Pío. *Juventud, egolatría*, 1948

CAPELLÁN DE MIGUEL, GONZALO. *Enciclopedia del pauperismo* Vol. I Los nombres de la pobreza, Universidad de Castilla La Mancha / Escuela Contemporánea de Humanidades, 2007

ČERNÝ, Václav. *Studie o španělské literatuře*. Cherm, Praha, 2008

GONZÁLES, IRENO. *La cuestión social según Jaime Balmes*, Madrid, Ed. Razón y Fe, 1943

MESSNER, Johannes. *La cuestión social*. Madrid, Rialp, 1976

POSADA, HERRERA, JOSÉ. «*El Derecho y la cuestión social*», estudio que precede a Antonio Menger, *El derecho civil y los pobres*. Madrid, Librería General de Victoriano Suárez, 1898

SÁNCHEZ FERNÁNDEZ, Juan, FORBELSKÝ, Josef. *Španělská moderní literatura*, Praha, Karolinum, 2017

SPĚVÁK, ALEXANDR. Diplomová práce, *Chudoba jako sociální událost*, Praha, 2013

ŠTĚPÁNOVÁ, TEREZA. *Galdósův román Žebráci jako kartografie Madridu*, Diplomová práce, Praha, 2022

Články:

Azurmendi Mikel. Pío Baroja, literatura, etnográfica y construcción de sí mismo como paisaje moral, *Revista de Antropología Social*, n. 7. Servicio de Publicaciones. UCM, 1998, pp. 149-175

Barp Fontana, Luciano. La justicia como virtud social, *Revista Académica de la Facultad de Derecho de la Universidad La Salle*, 2008, pp. 27-56

Bosque Maurel, Joaquín. Pío Baroja y «su» Madrid: La lucha por la vida, *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, Vol. Extraordinario (2002), 155-187

Crippa Francesca. La imagen de España en *Vidas Sombrias* de Pío Baroja entre la búsqueda de la identidad y la crítica social, *LEJANA. Revista Crítica de Narrativa Breve* N° 3 (2011), pp. 1-16

Docampo Daniel Jorge, El tiempo histórico de *La lucha por la vida* (1904) de Pío Baroja: de una cronología lineal a una paradoja temporal, *Revista de Literatura*, 2021, julio-diciembre, vol. LXXXIII, núm. 166, pp. 469-501

Navarro de San Pío, Juan. Pío Baroja: anatomía del hombre-circunstancia, *La Torre del Virrey: revista de estudios culturales*, ISSN 1885-7353, N°. 11, 2012, págs.105-113

Orringer, Nelson R.. El Nietzsche de Baroja: filósofo-poeta modernista, *Anales del Seminario de Historia de la Filosofía* Vol. 25 (2008): pp. 137-150

Ortega y Gasset, José.“Ideas sobre Pío Baroja”, Obras Completas. Madrid, *Revista de Occidente en Alianza Editorial*, (1954)

Pineda Victoria. La edición de textos con redacciones múltiples: La lucha por la vida, de Pío Baroja. In: *Bulletin Hispanique*, tome 107, n°2, 2005. pp. 485-518

Prieto Santiago. Pío Baroja (1872-1956). El autor en su órbita, *Dendra Médica. Revista de Humanidades* 2013;12(2): pp. 234-257

Risco, Antonio, La lucha por la vida de Baroja en la evolución de la novelística española, *Revista Canadiense de Estudios Hispánicos* Vol. 2, No. 3 (Primavera 1978), pp. 258-281

Sánchez A., Juan. Baroja: Anarquía y piedad, *Acta Universitatis Carolinae Philologica I / Romanistica Pragensia XX*, 2015 PAG. 135–149

elektronické dokumenty:

Bible 21, [online]. [Cit. 12. 7. 2023]. Dostupné z <https://www.bible.com/cs/bible/15/MAT.22.37-40.B21>

Día Mundial de la Justicia Social, [online]. [Cit. 6. 7. 2023]. Dostupné z <https://www.unicef.es/educa/dias-mundiales/dia-mundial-de-la-justicia-social>

Yepes Enrique. España en la primera mitad del siglo XX, Bowdoin College, Colegiatura Colombiana, & Universidad Pontificia Bolivariana, [online]. [Cit. 17.7.2023]. Dostupné z

[https://human.libretexts.org/Bookshelves/Languages/Spanish/Breve_historia_cultural_hispanica_\(Yepes\)/05%3ASiglo_XX/5.02%3AEspana_en_la_primera_mitad_del_siglo_XX](https://human.libretexts.org/Bookshelves/Languages/Spanish/Breve_historia_cultural_hispanica_(Yepes)/05%3ASiglo_XX/5.02%3AEspana_en_la_primera_mitad_del_siglo_XX)